

november 2020

44_b

Valentine Mahieu
Sarah Van Praet

*Met de medewerking van
Lara Boonen*

Een analyse van geseponeerde dossiers met een tenlastelegging inzake de discriminatiewetgeving.

Eindrapport

Promotoren
Isabelle Detry
Carrol Tange

Direction opérationnelle de criminologie

Operationele directie criminologie

Nationaal Instituut voor criminalistiek en criminologie

Institut National de criminalistique et de criminologie

INLEIDING

Het College van procureurs-generaal maakt zich sinds verschillende jaren zorgen over het abnormaal laag aantal meldingen van discriminatiefeiten bij de correctionele parketten terwijl de klachten bij UNIA maar blijven toenemen. Om de politie en de magistraten bewust te maken van hun rol ter zake, heeft het College in 2013 een richtlijn uitgevaardigd (de COL 13/2013) om hen ertoe aan te zetten deze materie als prioritair te beschouwen en het sepot, vooral het sepot omwille van opportuniteitsmotieven, te vermijden.

Om de evolutie in deze materie te kunnen controleren, preciseert deze richtlijn eveneens registratieregels. Zo moeten de feiten, indien ze direct onder de antidiscriminatiewetgeving vallen, op het niveau van de politie en het parket onder de tenlasteleggingscode 56 geregistreerd worden. Indien het eerder om feiten van gemeen recht gaat, die echter met een haatdragende / discriminerende intentie werden gepleegd, moeten de twee tenlasteleggingen geregistreerd worden, enerzijds die met betrekking tot het feit van gemeen recht (bijv. : code 43 voor slagen en verwondingen), anderzijds die met betrekking tot het haatmotief (code 56).

Uit de analyse van de jaarlijkse statistieken volgen echter twee vaststellingen :

- het aantal zaken dat bij de parketten geregistreerd werd onder code 56 blijft relatief gering (4492 geregistreeerde dossiers van 2013 tot 2017) en deze code wordt zelden gebruikt als secundaire tenlastelegging (ongeveer 150 zaken voor dezelfde periode)
- een groot aantal van die zaken werd geseponeerd (ongeveer 75% voor de jaren 2013 tot 2017, alle arrondissementen), hoofdzakelijk om « zogenaamd technische redenen » (bijna 70%).

Deze dubbele vaststelling roept vragen op, meer bepaald over de manier waarop de burgers justitie waarnemen als regulator van het maatschappelijk leven en als instrument om hun rechten te laten naleven, maar ook over de manier waarop de politiemensen en magistraten hun rol in deze materie zien.

UNIA en de Koning Boudewijn Stichting hebben beslist om samen de opdracht te geven voor een wetenschappelijk onderzoek met het oog op een beter begrip van dit fenomeen. De Koning Boudewijn Stichting heeft zich gebogen over het probleem van het gering aantal meldingen en heeft een aantal slachtoffers geïnterviewd. Het NICC kreeg het mandaat om het probleem van de seponering van die zaken op het niveau van de correctionele parketten nader te onderzoeken. Dit verslag is er het resultaat van en belicht de tegelijk structurele en individuele mechanismen die ertoe leiden dat deze dossiers niet vervolgd worden.

Dit onderzoek had hoofdzakelijk tot doel te begrijpen waarom het aantal beslissingen om de zaak niet te vervolgen op het niveau van de parketten zo hoog ligt. Maar in de loop van het onderzoek doken nog andere vragen op zoals : Hoe worden die gerechtelijke dossiers verwerkt en beheerd ? Welke zijn de onderzoekshandelingen (via APO of via apostille) die gevraagd en/of uitgevoerd worden ? Hoe wordt het niet vervolgen gemotiveerd ? Of nog, welke zijn de « onderwerpen/voorwerpen » van haat en in welke context doen ze zich voor ?

Voorafgaande opmerkingen over de begrippen « discriminatie » en « seponering »

Het gebruik van de begrippen « discriminatie » enerzijds, en « seponering » anderzijds, is delicaat omdat ze verschillende betekenissen dekken.

Op juridisch vlak verwijst het begrip « discriminatie » naar de antidiscriminatiewetgeving die drie wetten omvat, respectievelijk: de « Genderwet », de « Antiracismewet » en de « Antidiscriminatiewet ». Ons onderzoek heeft betrekking op « discriminatiedossiers » die geseponeerd werden op het niveau van het parket. Dit heeft een tweeledige implicatie: (a) wij bespreken feiten die de klager als discriminerend ervaart maar die niet noodzakelijkerwijze beantwoorden aan de wettelijke definitie van discriminatie; (b) wij beperken ons tot de strafrechtelijke dossiers. De antidiscriminatiewet en de genderwet voorzien ook in de mogelijkheid om burgerrechtelijke procedures in te stellen, zowel op initiatief van het slachtoffer als van het parket. Dit is met name een mogelijkheid in zaken aangaande de toegang tot goederen en diensten en aangaande werkrelaties.

Het leek ons interessant om dieper in te gaan op deze perceptie en op de ervaring hieromtrent van de actoren. We zullen het dus hebben over « haat/voorwerp van haat » om de feiten te beschrijven en te kwalificeren zoals ze werden waargenomen door het slachtoffer, en over « discriminatie » wanneer we het hebben over de sociale, meer bepaald de wettelijke reactie op die feiten.

Het niet inleiden van een vervolging verwijst naar een beslissing van het parket om, na het afsluiten van het onderzoek, de verdachte niet voor vervolging voor de rechter te brengen. Dit betekent echter niet dat er geen andere « oplossingen » voor het dossier overwogen worden, zoals een verwijzing naar de wet, een aanbod voor een bemiddeling in strafzaken, of nog een pretoriaanse probatie. Het lijkt erop dat er in de praktijk enige verwarring heerst bij het registreren van die beslissingen, ondanks de vrij preciese rondzendbrieven ter zake¹. Sommige parketten registreren ze als een volwaardige beslissing terwijl andere ze beschouwen als een modaliteit van de beslissing om te seponeren. In het kader van dit onderzoek kiezen we ervoor om die « andere » beslissingen niet ambtshalve uit te sluiten, meer bepaald omdat sommige parketten ons ook deze dossiers doorgegeven hebben toen we hen vroegen ons de geseponeerde discriminatiedossiers te bezorgen.

1. DE METHODOLOGISCHE AANPAK

Het onderzoek vond plaats tussen december 2018 en februari 2020 en had betrekking op de gerechtelijke dossiers die geopend werden op grond van processen-verbaal waarin een inbreuk op de discriminatiewetten vermeld werd. Dit geheel van dossiers werd opgesplitst in twee grote delen :

- de dossiers die onmiddellijk onder de code « 56 » geregistreerd werden ;

¹ Met name de Col 14/2011 en 16/2014.

- de dossiers die onder een andere tenlasteleggingscode (bijv. code 43 : slagen en verwondingen) geregistreerd werden, maar waar het aanvankelijk proces-verbaal het haatmotief (code 56) vermeldt.

De kwantitatieve werkwijze die vooral op grond van het onderzoek van de gerechtelijke dossiers gevolgd werd, werd aangevuld met een kwalitatieve analyse (focusgroepen met de magistraten) waardoor de cijfers verfijnd en in een context konden geplaatst worden.

A. DE GERECHTELIJKE DOSSIERS

De analyse van de gerechtelijke dossiers verliep in vier opeenvolgende fasen : (1) de keuze van de afdelingen (2), de identificatie van de dossiers, (3) de verzameling van de gegevens op het terrein, (4) de analyse van de verzamelde gegevens.

1. Keuze van de afdelingen

Omdat de duur van dit onderzoek beperkt was tot 14 maanden, was het niet mogelijk alle dossiers in elke gerechtelijke afdeling van het land te onderzoeken. We begonnen dit onderzoek met een verkennende fase waardoor we ons vertrouwd konden maken met het onderwerp en twee relevante strategische criteria voor het selecteren van dossiers konden identificeren : het ene geografisch, het andere tijdsgebonden.

Op geografisch vlak werden de afdelingen gekozen op grond van de cijfers die geleverd werden door de statistische analisten van het College van procureurs-generaal. We hebben de gerechtelijke arrondissementen gekozen waar de meeste processen-verbaal inzake discriminatie geregistreerd worden (Brussel, Antwerpen, Liège en Oost-Vlaanderen). Binnen deze arrondissementen hebben we telkens de afdeling gecontacteerd waar het hof van beroep zetelt. Zodoende hebben we ons toegelegd op de gerechtelijke dossiers van de gerechtelijke afdelingen Brussel, Antwerpen, Liège en Gent.

Wat het tijds criterium betreft, hebben we een referentiejaar gekozen dat betrekking heeft op de datum waarop de zaken bij het parket binnenkwamen. Dit moest een datum zijn na de inwerkingtreding van de COL 13/2013 maar voor 2018 en dit om twee redenen: enerzijds werd in 2018 het informaticaprogramma van de parketten veranderd wat niet in alle arrondissementen gelijktijdig gebeurde. Door deze migratie is misschien informatie verloren gegaan wat onze gegevensverzameling kon beïnvloeden. Wij hebben dus een jaar gekozen voor deze omschakeling om verschillen tussen de arrondissementen te vermijden. Anderzijds hielden we rekening met de tijd die het parket nodig heeft om een zaak te onderzoeken om het gegevensverlies te vermijden door dossiers die nog altijd «open» of in behandeling zouden zijn op het ogenblik van het onderzoek.

Om deze redenen hebben wij dus geopteerd voor het jaar 2017.

2. Identificatie van de dossiers

Wij hebben vervolgens de nodige contacten gelegd om de toelating tot de dossierconsultatie aan te vragen, eerst in Brussel, dan Liège, Antwerpen en tenslotte in Gent.

Het bleek echter al snel dat de parketsecretariaten er niet in slaagden de dossiers die geregistreerd waren onder een secundaire tenlastelegging «discriminatie» terug te vinden. De informatie die ter zake geregistreerd wordt bij de politie, komt immers niet aan bij het parket en de registratie van een tweede tenlasteleggingscode door de parketsecretariaten bleek problematisch ondanks het uitdrukkelijke bevel van de COL 13/2013 in die zin.

Wij hebben dus een beroep moeten doen op andere middelen om die dossiers met betrekking tot haatmisdrijven te identificeren. Dankzij een contact bij de politie verkregen wij de nummers van de processen-verbaal van de zaken die geregistreerd werden in de databank ISLP en die in hoofdzaak of in bijzaak de tenlasteleggingscode 56 vermelden. Wij hebben deze lijsten aan onze gesprekspartners bij de parketten bezorgd. Zij hebben vervolgens in hun eigen databank de registratiegegevens van deze zaken en het gerechtelijk gevolg dat het parket eraan gegeven had, geverifieerd. De meeste van die dossiers konden teruggevonden worden.

Zoals hiervoor uitgelegd, houdt het begrip «seponering» niet in alle afdelingen exact hetzelfde in. In sommige afdelingen hebben we dossiers gekregen die parallel het voorwerp waren van een seponering, van een andere beslissing zoals een verwijzing naar de wet, een bemiddeling, een schikking. Andere afdelingen gaven ons enkel de dossiers die afgesloten werden met een «pure» beslissing tot seponering. Bijgevolg omvat onze uiteindelijke selectie dossiers enkele dossiers die georiënteerd werden naar een pretoriaanse probatie of een schikking. We kunnen echter niet bevestigen dat alle dossiers die op die manier georiënteerd werden, in onze selectie opgenomen werden.

3. Verzameling van de gegevens

Nadat de nummers van de relevante dossiers met de computer opgezocht werden, hebben we de dossiers via de parketsecretariaten opgevraagd om deze te raadplegen.

In concreto hebben we meermaals elke gerechtelijke afdeling bezocht om er de dossiers te raadplegen en de nuttige informatie te verzamelen. Om dit werk in teamverband te kunnen afhandelen, hebben we een tweetalig gemeenschappelijk rooster opgesteld om af te stemmen welke informatie geregistreerd werd. Dit rooster omvat elementen over de actoren die betrokken zijn bij het dossier, het politioneel en gerechtelijk onderzoek, de beslissing van het Openbaar Ministerie en een kwalitatieve samenvatting van de feiten.

In totaal werden 371 gerechtelijke dossiers onderzocht. Onderstaande tabel geeft de verdeling van de dossiers per gerechtelijke afdeling weer (eerste kolom). De tweede kolom vermeldt het aantal processen-verbaal voor (primaire en secundaire) discriminatiefeiten die de politie ons bezorgde vanuit hun ISLP programma. De derde kolom vermeldt het aantal dossiers, bij de nummers die de politie doorgaf, waarvoor de parketten een beslissing tot seponering namen. De vierde kolom geeft het percentage weer van deze dossiers ten opzichte van het totaal aantal nummers dat aanvankelijk werd doorgegeven door de politie. Zo

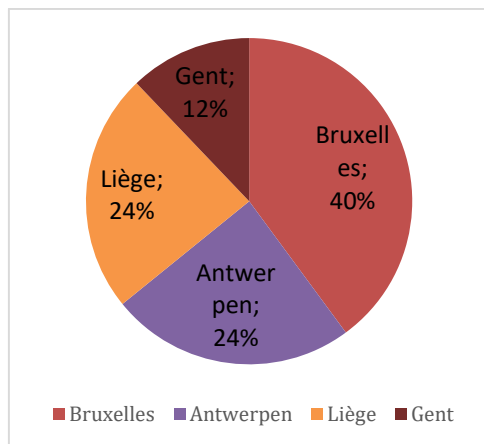
waren bijvoorbeeld van de 239 processen-verbaal inzake « discriminatie » van het arrondissement Brussel die door de politie werden doorgegeven, zo’n 66,5 % het voorwerp van een beslissing tot seponering. De twee laatste kolommen geven het aantal dossiers weer dat onderzocht kon worden in absolute cijfers (vijfde kolom) en in percentage ten opzichte van het aantal geseponeerde dossiers (zesde kolom).

Tabel 1. In perspectief geplaatste selectie van de onderzochte dossiers t.o.v. de notitienummers van de politie

Gerechtelijke afdeling	Aantal PV via ISLP	Aantal beslissingen tot seponering		Uiteindelijk aantal onderzochte dossiers	
		N	% van de PV	N	% geseponneerd
Brussel	239	159	66,5 %	148	93,1 %
Antwerpen	133	106	79,5 %	90	84,9 %
Liège	126	92	73,0 %	88	95,7 %
Gent	54	44	81,5 %	44	100 %
TOTAAL	552	402		370	

De dossiers werden onderzocht in vier gerechtelijke afdelingen : Brussel, Antwerpen, Liège en Gent. Volgende grafiek toont hun geografische spreiding aan.

Figuur 1. Verdeling van de onderzochte dossiers in de 4 gerechtelijke afdelingen/arrondissementen

De taal van de dossiers komt overeen met hun geografische spreiding in de vier onderzochte gerechtelijke arrondissementen/afdelingen met de bijzonderheid van de tweetaligheid bij het Brussels parket dat 10 Nederlandstalige en enkele tweetalige (N=6) dossiers telt.

Tabel 2. De taal van het gerechtelijk dossier

Taal	N	%
Frans	220	59,3
Nederlands	145	39,1
Gemengd (Frans/Nederlands)	6	1,6
TOTAAL	371	100

4. Analyse van de dossiers

De gegevens die verzameld werden op grond van het registratierooster, waren het voorwerp van een kwantitatieve analyse met het programma Excel en SPSS.

In tweede instantie hebben we de gegevens met betrekking tot de voorgeschiedenis en de context van de feiten op een meer inductieve manier verwerkt. Daartoe hebben we ze gecodeerd per thema. Deze analyse maakte het mogelijk wat meer « inhoud » te geven aan de cijfers, ze toe te lichten, de verschillen te tonen die erin verborgen zijn, en zo de kwantitatieve analyse beter te interpreteren.

B. DE FOCUSGROEPEN MET DE MAGISTRATEN

Op grond van de gestructureerde raadpleging van de dossiers en de discussies in het begeleidingscomité werden schemerzones geïdentificeerd. Daarom werd beslist om de hypothesen die uit deze eerste analyse naar voor kwamen, in focusgroepen met magistraten te bespreken.

Een focusgroep is een groep personen die door de onderzoekers worden gekozen om op grond van hun persoonlijke ervaring de « resultaten » te bespreken en er commentaar op te geven. In tegenstelling tot het groepsgesprek dat gestructureerd wordt door de vragen van de onderzoeker en de antwoorden van de deelnemers, berust de focusgroep op de interactie binnen de groep over onderwerpen die de onderzoeker levert. De interactie biedt de deelnemers eveneens de kans elkaar vragen te stellen en het eigen begrip van hun specifieke ervaringen opnieuw te evalueren en te herzien (Bloor en al., 2001).

Wij hebben twee focusgroepen georganiseerd, de ene met Franstalige en de andere met Nederlandstalige magistraten. Alle referentiemagistraten van de COL 13/2013 werden uitgenodigd. Wij hadden hun eveneens gevraagd zich eventueel te laten vergezellen door een collega van het parket van hun afdeling die af en toe dit soort dossiers behandelt. Uiteindelijk telde de Franstalige focusgroep 4 referentiemagistraten ; de Nederlandstalige focusgroep telde 6 magistraten van wie 2 geen referentiemagistraten (meer) waren.

Deze focusgroepen boden de mogelijkheid de grote lijnen van de kwantitatieve analyse te bespreken. Door de interactie tussen de deelnemers kon de invloed van de organisatie van het parket en de specifieke professionele cultuur binnen de magistratuur uitgediept worden.

2. DE GEGEVENS MET BETREKKING TOT DE FEITEN

Om een inzicht te krijgen in de feiten, beschikten we over verschillende inlichtingen in de gerechtelijke dossiers : enerzijds de (unieke) tenlasteleggingscode onder welke het dossier geregistreerd wordt. Door deze code kan men de feiten die op zichzelf als discriminerend worden beschouwd (code 56), onderscheiden van feiten (bijv. slagen en verwondingen) die gepleegd worden met een discriminerend motief. Naast de tenlasteleggingscode vindt men in het proces-verbaal van de politie eveneens de vermelding van één of meer kwalificaties van de feiten, wat ons al een beetje meer leert over de aard van

de feiten. Die inlichtingen m.b.t. de tenlasteleggingscodes en kwalificaties zijn nuttig maar toch onvoldoende om de feiten in hun context te plaatsen. Dus hebben wij daarna in de dossiers opgezocht welke eigenschappen van het slachtoffer effectief geïndiceerd (gehaat) werden door de verdachte (wat wij « het voorwerp van de haat » genoemd hebben), welke partijen betrokken waren, welke hun relatie is en welke de concrete modaliteiten waren van de discriminerende feiten.

A. DE TENLASTELEGGINGSCODES

Op het ogenblik dat de feiten gemeld worden, kiest de politie een unieke tenlasteleggingscode waaronder het proces-verbaal geregistreerd wordt. Indien meerdere feiten gemeld worden, zal ze als referentie de tenlasteleggingscode van de zwaarste inbreuk kiezen, die mogelijk het zwaarst bestraft wordt. Deze code vormt een deel van het notitienummer waarmee het dossier naar het parket gestuurd wordt en daar geregistreerd wordt.

In de dossiers die wij opvroegen, is deze code meestal de code 56 die verwijst naar haatdiscours. Maar als tevens een inbreuk op het gemeen recht (bijv. slagen) werd gepleegd, zal de politieagent in het algemeen de code van die inbreuk (code 43) kiezen als primaire tenlasteleggingscode. Om volledig te zijn, zal hij in het proces-verbaal (maar niet in het notitienummer) ook de tenlastelegging discriminatie (codes 56) vermelden om aan een discriminatieinbreuk te verwijzen.

De COL 13/2013 vraagt dat de parketsecretariaten in dat geval niet alleen de primaire maar ook de secundaire tenlasteleggingscode registreren, namelijk het haatmotief (code 56). Er moet echter vastgesteld worden dat deze richtlijn om dubbel te registreren, op het niveau van de parketten gewoonlijk niet opgevolgd wordt, noch in het geïnformatiseerd dossier, noch in de papieren versie ervan. Deze registratie vergt namelijk een extra manipulatie van het systeem die als vrij ingewikkeld voorgesteld wordt en dus niet uitgevoerd wordt.

Tabel 3 toont de verschillende tenlasteleggingscodes die in de onderzochte dossiers gevonden werden.

Tabel 3. De tenlasteleggingscode van de onderzochte dossiers

Tenlasteleggingscode	N	%	Valid %
11 – diefstal met geweld	4	1,1	1,1
18 – gewone diefstal	1	0,3	0,3
21 – valsheid	1	0,3	0,3
40 – verdwijning, opsluiting, ontvoering	2	0,5	0,5
41 – smaad	11	3	3
43 – opzettelijke slagen en verwondingen	43	11,6	11,7
45 – bedreigingen	40	10,8	10,9
50 – vernielingen	1	0,3	0,3
52 – laster	4	1,1	1,1
53 – persoonlijke levenssfeer en belaging	13	3,5	3,5
54 – betogingen, hooliganisme	1	0,3	0,3
56 – discriminatie	246	66,3	66,8
60 – verdovende middelen	1	0,3	0,3
Totaal	368	99,2	100
Missing	3	0,8	
TOTAAL	371	100	

Het is geen grote verrassing dat de meerderheid (bijna 67%) van de dossiers de tenlasteleggingscode 56 (discriminatie) draagt. De bestanddelen van het misdrijf haatspraak zijn strikter dan voor de haatmisdrijven waar haat het verwerpelijk motief is van het misdrijf. Dit verschil werd door de wetgever gemaakt teneinde een zeker evenwicht te vinden tussen het beteugelen van haat en de vrijheid van meningsuiting. Op de tweede plaats vinden we de codes 43 (opzettelijke slagen en verwondingen) en 45 (bedreigingen) terug.

B. DE KWALIFICATIES VERMELD IN DE AANVANKELIJKE PROCESSEN-VERBAAL

Behalve de (unieke) tenlasteleggingscode die in het notitienummer verschijnt, vermeldt de politieagent in zijn proces-verbaal eveneens de kwalificatie(s) van de feiten waarvan hij akte neemt. Die kwalificaties werden systematisch verzameld en geregistreerd. Niet zelden vermeldt een proces-verbaal verschillende kwalificaties. De onderstaande tabel geeft de frequentie van elke kwalificatie in het geheel van de onderzochte dossiers weer. Het totaal van 618 wordt verklaard door de cumulatie van verschillende kwalificaties per proces-verbaal.

De kwalificaties werden geregistreerd zoals ze vermeld staan in de processen-verbaal, dit detail staat in *italic* in de tabel. Omwille van hun groot aantal en hun verscheidenheid werden ze vervolgens gegroepeerd in zes categorieën die in het vetjes en het grijs in de tabel staan : discriminaties uit de specifieke discriminatiewetgeving ;bedreigingen/belaging/beledigingen ;slagen en verwondingen; inbreuken op de openbare orde ;beschadigingen van goederen en ten slotte een categorie « andere » die meer bijzondere of zeldzame kwalificaties omvat.

Tabel 4. De kwalificaties vermeld in de processen-verbaal, georganiseerd in categorieën

Kwalificaties per categorie	N	% per categorie	algemeen%
Discriminaties	373	100,0 %	60,4 %
Aansporing tot discriminatie, haat of geweld tegen een persoon (racisme & xenofobie)	158	42,4 %	25,6 %
Aansporing tot discriminatie, haat of geweld tegen een groep of een gemeenschap (racisme & xenofobie)	82	22,0 %	13,3 %
Homofobie	49	13,1 %	7,9 %
Discriminatie op grond van het ras	1	0,3 %	0,2 %
Discriminatie op grond van de seksuele geaardheid	9	2,4 %	1,5 %
Discriminatie op grond van het geslacht	18	4,8 %	2,9 %
Kenbaar maken van de intentie om gebruik te maken van discriminatie, haat of geweld (racisme & xenofobie)	11	2,9 %	1,8 %
Discriminatie bij aanbod van een dienst of een goed (racisme & xenofobie)	12	3,2 %	1,9 %
Discriminatie of willekeurige weigering van een uitoefening van een recht of een vrijheid door een ambtenaar of een vertegenwoordiger van het overheidsgezag tijdens de uitoefening van zijn functies (racisme & xenofobie)	4	1,1 %	0,6 %
Discriminatie bij de aanwerving, bij opleiding of tijdens de uitvoering van een arbeidscontract (racisme & xenofobie)	2	0,5 %	0,3 %
Discriminatie op grond van levensovertuiging	3	0,8 %	0,5 %
Andere vormen van discriminatie	21	5,6 %	3,4 %
Discriminerend taalgebruik	1	0,3 %	0,2 %
Revisionisme	1	0,3 %	0,2 %
Discriminatie en haatmisdrijf	1	0,3 %	0,2 %
Bedreigingen/belaging/beledigingen	110	100,0 %	17,8 %
Beledigingen (strafbaar feit)	26	23,6 %	4,2 %
Belaging	21	19,1 %	3,4 %
Seksuele belaging op het werk	1	0,9 %	0,2 %
Mondelinge bedreiging, zonder orde of voorwaarde	4	3,6 %	0,6 %
Mondelinge bedreiging, met orde of onder voorwaarde	29	26,4 %	4,7 %
Schriftelijke bedreiging, zonder orde of voorwaarde	6	5,5 %	1,0 %
Schriftelijke bedreiging, met orde of onder voorwaarde	4	3,6 %	0,6 %
Bedreiging zonder orde of voorwaarde, door gebaren of emblemen	14	12,7 %	2,3 %
Bedreiging door gebaar, met orde of onder voorwaarden waarbij een vuurwapen werd getoond	1	0,9 %	0,2 %
Dreiging van aanslag/bommelding	3	2,7 %	0,5 %
Weigering om akte te nemen, verbale bedreigingen (onder voorwaarde)	1	0,9 %	0,2 %
Slagen en verwondingen	58	100,0 %	9,4 %
Wederzijdse opzettelijke slagen en verwondingen (vechtpartij)	10	17,2 %	1,6 %
Opzettelijke slagen en verwondingen (niet gespecificeerd)	36	62,1 %	5,8 %
Slagen en verwondingen aan eigen kinderen	1	1,7 %	0,2 %
Opzettelijke slagen en verwondingen aan een minderjarige, kwaliteit van de auteur onbekend	3	5,2 %	0,5 %
Opzettelijke slagen en verwondingen aan een persoon van een andere overheidsdienst	1	1,7 %	0,2 %
Slagen en verwondingen van het personeel aan de MIVB	1	1,7 %	0,2 %
Opzettelijke slagen en verwondingen aan een ambulancier, apotheker, lid van het medisch of paramedisch personeel	1	1,7 %	0,2 %
Slagen en verwondingen aan een politieagent tijdens of naar aanleiding van zijn functie	1	1,7 %	0,2 %
Opzettelijke slagen en verwondingen waarvan een van de motieven haat of vijandigheid is jegens een persoon omwille van zijn vermeend ras, kleur, nationaliteit of etnische afkomst	1	1,7 %	0,2 %
opzettelijke slagen aan echtgenoot of de persoon met wie hij samenleeft of samengeleefd heeft en een duurzame en affectieve en seksuele relatie mee had	1	1,7 %	0,2 %
Geweld dat verwondingen veroorzaakt heeft bij personen bekleed met het openbaar gezag	2	3,4 %	0,3 %

Inbreuken op de openbare orde	36	100,0 %	5,8 %
Rebellie	6	16,7 %	1,0 %
Smaad	14	38,9 %	2,3 %
Ernstige belemmering van het verkeer	1	2,8 %	0,2 %
feitelijkheden of lichte gewelddaden	8	22,2 %	1,3 %
Andere inbreuk op het strafwetboek: aanzetten tot oproer	1	2,8 %	0,2 %
Laster en eerroof	4	11,1 %	0,6 %
Verdachte handelingen (radicalisme)	1	2,8 %	0,2 %
Publiekelijk de goede zeden minachten door daden die de eerbaarheid kwetsen (exhibitionisme)	1	2,8 %	0,2 %
Beschadigingen van goederen	19	100,0 %	3,1 %
Graffiti aanbrengen op een onroerend goed	5	26,3 %	0,8 %
Beschadigen van een onroerend goed, met geweld of bedreiging, zonder verzwarende omstandigheid	1	5,3 %	0,2 %
Beschadigen van een onroerend goed veroorzaken, zonder geweld of bedreiging	3	15,8 %	0,5 %
Beschadigen van een voertuig dat daarna nog kan rijden	3	15,8 %	0,5 %
Beschadigen van een voertuig, zonder geweld of bedreiging, met als gevolg dat het voertuig niet meer kan rijden	1	5,3 %	0,2 %
Diefstal met geweld of bedreiging, zonder verzwarende omstandigheden	4	21,1 %	0,6 %
Diefstal zonder geweld of bedreiging, zonder verzwarende omstandigheden	1	5,3 %	0,2 %
Heling	1	5,3 %	0,2 %
Andere	22	100,0 %	3,6 %
Geschil (geen slagen)	4	18,2 %	0,6 %
Vervalsing en/of gebruik van vervalsing in authentieke en openbare geschriften door een particulier	1	4,5 %	0,2 %
Onwettig en willekeurige vrijheidsberoving door een particulier	2	9,1 %	0,3 %
Afpersing	2	9,1 %	0,3 %
Invoer, uitvoer van verdovende middelen zonder toelating	1	4,5 %	0,2 %
Inbreuk op de wetgeving betreffende de bescherming van het privé leven	1	4,5 %	0,2 %
Onwettige wapendracht van een mes of een verboden wapen dat geen vuurwapen is	2	9,1 %	0,3 %
Welzijn van dieren	1	4,5 %	0,2 %
Oplichting	1	4,5 %	0,2 %
Oplichting - huurwagen	1	4,5 %	0,2 %
Mondeling, schriftelijk of door elk ander gedrag, bewust en met voorbedachtheid onjuiste informatie geven over het bestaan van een risico van een aanval op mensen of goederen	1	4,5 %	0,2 %
Schending van de woning door een particulier	1	4,5 %	0,2 %
Recht op eigen afbeelding	3	13,6 %	0,5 %
Niet respecteren van de verplichtingen die verbonden zijn aan de identiteitskaart : niet in bezit	1	4,5 %	0,2 %
TOTAAL aantal kwalificaties	618		100,0 %

De verscheidenheid van de kwalificaties die de politie gebruikt, roept vragen op. Het komt niet zelden voor dat verschillende kwalificaties toegekend worden aan gelijkaardige feiten. We beschikken over weinig elementen om deze vaststelling te interpreteren, behalve dat die processen-verbaal opgesteld worden door

verschillende politiemensen, en dat het soms wel, maar meestal niet om referentiepolitiemensen (inzake discriminatie) gaat. Deze verschillen illustreren volgens ons tegelijk de subjectiviteit van de opstellers en de eventuele plaatselijke praktijken.

Over het algemeen onderstrepen de magistraten die we hierover in de focusgroepen aanspraken, het gebrek aan kennis van de politiemensen om de nuances van de antidiscriminatiewet te kunnen beoordelen, met uitzondering van de referentiepolitiemensen. Het is niet evident om de (verschillende) materiële voorwaarden die vereist worden in de wettelijke bepalingen, in te zetten. Dit betreft meer bepaald de voorwaarden van openbaarheid en aanzetting (tot haat). Ze benadrukken eveneens de urgentie waarin de politiemensen moeten werken, waardoor ze vaak niet over de nodige tijd beschikken voor dit juridisch onderzoek.

Bovendien wijzen de magistraten met de vinger naar de registratiesoftware van de politie (ISPL), een applicatie waarin men sommige verzwarende omstandigheden of verwerpelijke motieven moeilijk kan registreren. De politieagent heeft dus geen andere keuze dan de andere kwalificaties van de feiten (meer bepaald het haatmotief) in zijn proces-verbaal (en niet in ISPL) op te nemen. Het blijkt dat in bepaalde politiezones in geval van een « haatmisdrijf » soms twee verschillende processen-verbaal (misdrijf + haatspraak) opgesteld worden ipv. te opteren voor een kwalificatie met verwerpelijk motief. Dit levert natuurlijk problemen op wat de interpretatie van de statistieken betreft, maar ook op het vlak van het onderzoek. Het parallel dossier dat over een andere tenlastelegging gaat, wordt dan naar een andere magistraat gestuurd die van zijn kant een verhoor kan vragen. Een eventuele tweede aanvraag voor verhoor door de magistraat die belast is met de tenlastelegging 56, zal dan verkeerd aankomen bij de politieagent die meent dat hij deze vraag al beantwoord heeft.

De magistraten zijn niet gebonden aan de kwalificaties die in de processen-verbaal voorkomen en voelen zich er ook niet door gebonden. Wanneer vervolging overwogen wordt, herkwalficeren ze in bepaalde gevallen de feiten. Zo kan bijvoorbeeld haatspraak waar de openbaarheid van de uitspraken ontbreekt, geherkwalificeerd worden in « belaging » met de verzwarende omstandigheid van een haatmotief. Indien de referentiemagistraat vindt dat hij de feiten in de loop van het onderzoek moet herkwalficeren, doet hij dat, maar houdt hij het dossier. Als de herkwalficering zich echter opdringt zodra het dossier toekomt, gebeurt het dat hij het doorstuurt naar andere magistraten. De interne organisatorische richtlijnen binnen het gerechtelijk arrondissement spelen hierbij uiteraard ook een rol. In voorkomend geval blijft de registratie van de tenlastelegging meestal ongewijzigd.

C. DE CONTEXT VAN DE FEITEN

Afgezien van de wettelijke vereisten hebben we getracht om de sociale en maatschappelijke dimensie van het probleem naar voren te brengen. Daarom hebben we afstand genomen van de officiële kwalificaties en hebben we de « voorwerpen » onderzocht waartegen de haat gericht is. Daartoe hebben we de processen-verbaal en, meer in het bijzonder, de beschrijvingen van de feiten door de klagers en de politie, uitgeplozen.

Door die voorwerpen zo te coderen en te groeperen, zijn we uiteindelijk bij drie categorieën van haat² uitgekomen :

- de raciale, etnische en culturele kwesties die we, om de leesbaarheid te bevorderen, gegroepeerd hebben onder de titel « herkomst » ;
- de kwesties die te maken hebben met seksuele geaardheid ;
- de kwesties inzake gender die seksisme en discriminatie van transgenders omvatten.

Dezelfde feiten kunnen uiteraard verschillende voorwerpen viseren, zoals bijvoorbeeld haatspraak ten aanzien van de homoseksualiteit en de afkomst van het slachtoffer.

Tabel 5. Kwalitatieve verdeling van de dossiers volgens het voorwerp van de haat

Voorwerp van haat	N	%
Herkomst	287	77,6
Seksuele geaardheid	62	16,7
Gender	21	5,7
TOTAAL	370	100

De meeste dossiers (77,6 %) vermelden feiten die haat ten aanzien van de herkomst van het slachtoffer laten vermoeden. Er zijn echter duidelijke verschillen tussen de gerechtelijke afdelingen : zo variëren de percentages van 65 % (Gent, 2017) tot 85 % van de geraadpleegde dossiers (Brussel, 2017). 16,7 % van de dossiers betreffen haat ten aanzien van de seksuele geaardheid, maar opnieuw met verschillen volgens de arrondissementen. Zo vertegenwoordigen zij ongeveer 17 % van de dossiers in Antwerpen, Brussel en Liège, maar 27 % van de dossiers in Gent³.

Een klein percentage dossiers (5,7 %) betreft genderkwesties⁴.

Op grond van deze indeling van de voorwerpen van haat hebben we vervolgens de stukken van het dossier verder onderzocht om de feiten te contextualiseren door de drie volgende vragen te behandelen : (1) Wie zijn de betrokken partijen ? (2) Welke concrete uitspraken/daden werden verricht ? (3) Welke situatie heeft zich voorgedaan ?

² In 2 dossiers ontbraken die elementen. Het ging om dossiers die alleen enkele elementen van de procedure bevatten. Met deze dossiers werd in deze analyse geen rekening gehouden. Een dossier ging duidelijk over twee verschillende voorwerpen. Dit dossier werd in deze analyse twee keer opgenomen, voor elk voorwerp.

³ Dit percentage moet genuanceerd worden. De redelijk beperkte steekproef voor dit arrondissement (44) omvat drie dossiers die een enkel burencolict betreffen waar homofobe uitspraken werden gedaan.

⁴ 6 transgender dossiers, 1 dossier van travestiet en 14 van seksisme.

1. De betrokken partijen

Het aanvankelijk proces-verbaal identificeert altijd zo precies mogelijk de betrokken partijen en onderscheidt hierbij het/de slachtoffer(s), de verdachte(n), en de getuige(n). Tijdens het onderzoek van de dossiers werden het in het aanvankelijk proces-verbaal vermelde aantal verdachten, slachtoffers en getuigen geregistreerd.

Uit onze registratie blijkt dat de meeste dossiers (85 %) tussen één (70 %) en twee (15 %) slachtoffers tellen. Zo'n 11 % van de dossiers vermelden geen geïdentificeerd slachtoffer. In dat geval gaat het vooral om publicaties (bijvoorbeeld op openbare plaatsen of op internet) die zich niet richten tot een welbepaalde persoon.

Tabel 6. Het aantal slachtoffers vermeld per aanvankelijk proces-verbaal

Aantal vermelde slachtoffers	N	%
0	44	11,8
1	257	69,3
2	55	14,8
3	7	1,9
Meer dan 3	6	1,6

In 80 % van de dossiers wordt een verdachte geïdentificeerd⁵, 11 % tellen er twee. In 3,8 % wordt de verdachte als onbekend gemeld omdat het slachtoffer geen idee heeft wie het kan zijn.

Tabel 7. Het aantal verdachten vermeld in de aanvankelijke processen-verbaal

Aantal vermelde verdachten	N	Percent
0	14	3,8
1	294	79,2
2	42	11,3
3	13	3,5
Meer dan 3	8	2,2

Daar tegenover staat dat weinig (30 %) processen-verbaal getuigen identificeren. Dit moet gekaderd worden binnen het vaak interpersoonlijk karakter van de feiten en plaatst vraagtekens bij de « openbare » dimensie van die inbreuken. We komen hier later op terug. Het illustreert tevens de moeilijkheid om zulke feiten te bewijzen. Daarentegen belemmert de afwezigheid van getuigen in het aanvankelijk proces-verbaal geenszins de eventuele identificatie en het latere verhoor van getuigen in de loop van het onderzoek (zie Deel III).

⁵ Opgelet, dit betekent niet dat het slachtoffer/de politie effectief de identiteit van de verdachte kent.

De slachtoffers zijn bijna allen geïdentificeerd, welk ook het voorwerp van de haat is (ten aanzien van hun herkomst, hun seksuele geaardheid of hun geslacht). Onze selectie dossiers bevat weinig dossiers waarin algemene haat geuit wordt die zich niet tot een specifiek identificeerbaar slachtoffer richt.

Tabel 8. Geviseerde persoon of algemene boodschap per voorwerp van haat

	N	% per type
Herkomst		
Geviseerde persoon	254	88,5
Algemene boodschap	33	11,5
Seksuele geaardheid		
Geviseerde persoon	59	88,5
Algemene boodschap	3	4,8
Gender		
Geviseerde persoon	21	100
Algemene boodschap	0	0

We hebben daarna per « voorwerp van haat » van nabij bekeken wat het slachtoffer zelf of de observaties van de politie in het dossier ons konden vertellen over het profiel van het slachtoffer.

De herkomst van het slachtoffer identificeren zonder rekening te houden met de haatspraak zelf, is niet makkelijk. Het is immers niet omdat de verdachte het slachtoffer op grond van zijn uiterlijk uitmaakt voor “(vuile) Arabier”, dat het slachtoffer effectief Arabisch is. In de processen-verbaal is de informatie over de “echte” identiteit van het slachtoffer niet altijd beschikbaar.

Ondanks die moeilijkheid hebben we door het vergelijken van verschillende elementen uit het dossier kunnen vaststellen dat wanneer de haat gericht is tegen de vermeende herkomst van het slachtoffer, hij/zij meestal een buitenlandse afkomst of nationaliteit vermeldt (zie tabel 9 hieronder). In enkele andere dossiers worden eerder elementen die wijzen op (een zichtbaar of gekend aspect van) de geloofsovertuiging van het slachtoffer geviseerd. De overblijvende dossiers werden opgenomen in de categorie « andere ».

Tabel 9. De slachtoffers van haat ten aanzien van hun herkomst

	N	%
Geen beschrijving in het dossier	54	21,3
Geviseerde nationaliteit of afkomst	170	66,8
« Noord-Afrikanen en Turken » : Marokkaanse, Turkse, Tunesische, Algerijnse nationaliteit of afkomst, zie « Marokkaans uiterlijk »	73	28,5
« Afrikanen » : Afrikaanse, Guinese, Madagaskische nationaliteit of afkomst of beschreven als « black »	59	23,2
« Belgen » : Belgische afkomst of beschreven als « blank »	13	5,1
« Oost-Europeanen » : Russische, Roemeense, Poolse of Albanese nationaliteit of afkomst	7	2,8
« Midden-Oosten » : Iraanse, Iraakse, Afghaanse nationaliteit	4	1,6
« Aziaten » : Pakistaanse, Indonesische, Thaise, Koreaanse nationaliteit of Aziatische afkomst	5	2
« Zuid-Amerikanen » : Braziliaanse, Mexicaanse nationaliteit of afkomst	2	0,8
« Fransen » : Franse nationaliteit	4	1,6
« Zuid-Europa » : Spaanse of Portugese nationaliteit	3	1,2
Geviseerde godsdienst	10	4
Islam	5	2
Joodse	4	1,6
Jehovah (getuigen van)	1	0,4
Ander aspect	22	8,9
Politieagent	21	8,5
Handicap	1	0,4

De meeste slachtoffers zijn personen met een Marokkaanse, Turkse, Tunesische, Algerijnse nationaliteit of afkomst, en personen met een Afrikaanse nationaliteit of afkomst, die beschreven worden aan de hand van hun huidskleur. Deze twee groepen vertegenwoordigen 51,7 % van de dossiers, wat uiteindelijk « slechts » (iets meer dan) de helft van de meldingen vertegenwoordigt ; de andere helft (van de slachtoffers) bestaat uit een ware « regenboog » van nationaliteiten en afkomst.

Wat de categorie « een ander aspect » betreft, gaat het vooral om dossiers waarin een politieagent beledigd wordt in het kader van zijn functie, eventueel met een verwijzing naar zijn vermeende afkomst of zijn uiterlijk. De andere slachtoffers zijn enkel beschreven door hun beroep.

Wat de slachtoffers van haat ten aanzien van hun seksuele geaardheid betreft, worden de mannen veel sterker geviserd (89,8 %) dan de vrouwen. Slechts 6 dossiers betreffen vrouwen.

Tabel 10. Slachtoffer van haat ten aanzien van de seksuele geaardheid

	N	%
Geviseerde man	53	89,8 %
Geviseerde vrouw	6	10,2 %

Wat de slachtoffers van haat ten aanzien van hun gender betreft, zijn dit meestal vrouwen (wanneer het gaat om seksisme, 13 op 14 dossiers) en anders transgenders (6) of nog travestieten (1). Het is interessant om vast te stellen dat de helft van de slachtoffers van seksisme politiemensen zijn (6 vrouwen, 1 man). Bij

deze vaststelling rijst de vraag of de politiemensen vaker slachtoffer zijn van seksisme, of ze desgevallend meer geneigd zijn om een proces-verbaal op te stellen wanneer de seksistische uitspraken aan hen gericht zijn, en vooral in welke zin en in welke mate hun statuut de klassering van dergelijke dossiers beïnvloedt.

De transgender slachtoffers zijn 4 vrouwen, een man en een persoon die in het proces-verbaal dan eens als vrouw, dan eens als man vermeld wordt.

Tabel 11. Slachtoffer van haat per gender

	N	%
Vrouw	13	61,8 %
Man	1	4,8 %
Transgender vrouw	4	19,0 %
Transgender man	1	4,8 %
Onbepaald	1	4,8 %
Vrouwelijke travestiet	0	0 %
Mannelijke travestiet	1	4,8 %

Na de analyse van het profiel van de slachtoffers hebben we gecheckt of ze soms begeleid werden door een advocaat of een organisatie. In werkelijkheid is deze informatie weinig beschikbaar in het dossier (93 %), wat laat vermoeden dat er geen tussenkomst van een advocaat was.

Tabel 12. Tussenkomst van een advocaat in de zaak

	N	%	Valid %
Ja, maar beperkt (telefonisch contact)	9	2,4	2,4 %
Ja, (interventie, brief,...)	18	4,9	4,9 %
Geen info	343	92,5	92,7 %
Totaal	370	99,7	100,0 %
MISSING	1	0,3	
TOTAAL	371	100,0	

Wij hebben nagekeken of bepaalde organisaties betrokken waren bij de dossiers. We dachten meer bepaald aan UNIA, aan MRAX of aan sommige politieke autoriteiten. Deze informatie kan immers een aanwijzing geven over de ruchtbaarheid van de zaak in de media of bij het publiek. Bovendien kunnen deze instanties het slachtoffer ondersteunen en raad geven wat betreft de samenstelling van een dossier.

Uit de resultaten van dat onderzoek blijkt dat UNIA bij 16 dossiers betrokken werd. In 4 andere dossiers treden andere organisaties op: de MRAX, een gemeentelijke overheid, een begeleidingsdienst voor vluchtelingen en de algemene inspectie van de lokale en federale politie. De betrokkenheid van UNIA in die 16 dossiers kan variëren. Het gaat niet altijd om een constitutie van benadeelde persoon. In drie dossiers had de interventie plaats na de registratie van het dossier : de politie noteert in het proces-verbaal dat ze het slachtoffer aanraadt UNIA te contacteren. In de 13 andere dossiers stelden we de betrokkenheid vast aan de hand van brieven of mails die uitgewisseld werden tussen UNIA en de parketten en/of de politie.

Deze briefwisseling kan de verklaring van benadeelde persoon betreffen. We hebben echter ook dossiers waarin UNIA meer informatie of naar de reden van de seponering vraagt⁶.

2. De modaliteiten van de gerapporteerde feiten, per voorwerp van haat.

In dit deel trachten we de modaliteiten van de gerapporteerde feiten te achterhalen :

- Gaat het om directe confrontaties in het kader van interpersoonlijke contacten (met inbegrip van berichten die uitgewisseld werden tussen particulieren) of over haatspraak die op grote schaal verspreid werd (bijvoorbeeld via internet) ?
- Over welke feiten heeft men het concreet ?

Terwijl we voor alle dossiers de eerste vraag kunnen beantwoorden op grond van onze kwantitatieve analyse, vereist het antwoord op de tweede vraag een voorafgaande kwalitatieve codering.

Zoals onderstaande tabel aantoont, betreft het overgrote deel van de zaken (85 %) uitspraken of handelingen tussen particulieren die niet op grote schaal verspreid werden. We zien twee verklaringen voor deze vaststelling : het is enerzijds waarschijnlijk dat mensen minder vaak de politie contacteren teneinde klacht in te dienen tegen een haatbericht dat op grote schaal verspreid wordt, bijvoorbeeld via het internet, zonder een bepaalde persoon uitdrukkelijk te viseren. Anderzijds kan men zich voorstellen dat het parket, wanneer deze formaliteit afgehandeld is, de vervolging inzet, zodat deze dossiers geen deel uitmaken van onze selectie.

Tabel 13. De manier waarop haat geuit wordt

	N	%	Valid %
Direct of indirect interpersoonlijk contact	315	84,9	85,4 %
Verspreiding van berichten/ideeën (zonder contact)	45	12,1	12,2 %
De twee : interpersoonlijk contact + verspreiding	9	2,4	2,4 %
Totaal	369	99,5	100,0 %
MISSING	2	0,5	
TOTAAL	371	100,0	

Naast dit algemeen overzicht, hebben we getracht een duidelijker beeld te krijgen van de feiten die de kern vormen van de onderzochte dossiers. Daartoe hebben we veel werk moeten besteden aan het coderen en hercoderen. Dit werk was toegespitst op de verschillende categorieën van « voorwerpen » van haat. Dankzij de beschrijving van de feiten door de slachtoffers, beschikken we overigens over een duidelijker beeld van het gedrag van de verdachte ten aanzien van het slachtoffer, of het nu gaat om woorden, handelingen of bedreigingen.

⁶ Bijvoorbeeld in een dossier waarin het Vlaams Belang een foto gebruikt zonder voorafgaande toelating.

Omdat de lijst van de uitdrukkingen die we per voorwerp van haat vonden, erg lang was, hebben we ze samengevat om ze bevattelijker te maken. Met behulp van de gebruikte woorden (uit het proces-verbaal) en de verwijzingen naar de context, hebben we voor elk type voorwerp (dat verwijst naar afkomst, seksuele geaardheid of gender) het specifiek voorwerp van haat geïdentificeerd. We hebben ook de specifieke kenmerken die aan de gehate groep worden toegedicht belicht, en de onderliggende visie op de verhoudingen tussen de betrokken groepen onderzocht. Die soorten voorwerp van haat sluiten elkaar natuurlijk niet uit, ze versterken elkaar en kunnen in een dossier gecombineerd voorkomen. Voor elk voorwerp van haat, onderscheiden we drie modaliteiten: uitdrukkingen, daden, en dreigementen⁷ (die we zien als tussen uitdrukkingen en daden).

a. De modaliteiten van haat ten aanzien van de herkomst

Zoals we net aangeduid hebben, werd de gerapporteerde haatspraak meestal geuit in het kader van een interactie tussen twee personen. Wanneer het gaat om een algemene boodschap, die niet bestemd is voor een specifieke persoon, wordt die verspreid via de sociale media (en meer bepaald via Facebook) of op openbare plaatsen (op straat of in een station) : geschreeuw ; gebaren ; brieven aan bedrijven en overheden waarin racistische uitspraken staan ; graffiti op huizen, of nog aankondigingen of evaluaties op websites.

Tabel 14. Haat ten aanzien van herkomst : modaliteiten van het bericht

	n	% ⁸
Via de sociale media	15	45,5 %
Via geschreeuw of handelingen op openbare plaatsen	9	27,3 %
Via correspondentie (brieven, mail, telefoon)	6	18,2 %
Via graffiti	4	12,1 %
Via website	2	6,1 %
TOTAAL	36	100 %

De meeste dossiers inzake haat ten aanzien van de herkomst vermelden woorden, uitspraken die haat uitdrukken⁹.

⁷ Wij gebruiken het woord dreigementen om aan te geven dat het niet noodzakelijk over bedreigingen in de juridische definitie gaat.

⁸ Drie dossiers zonder rechtstreeks slachtoffer combineren verschillende middelen om zich tot de slachtoffers te richten. Daarom overschrijdt het totaal 100 %.

⁹ Elke code groepeerde verschillende dossiers waarin misschien niet precies hetzelfde woord gebruikt wordt, maar dan hebben we in de mate van het mogelijke een code genomen die de belediging letterlijk weergeeft en die het globaal idee vertaalt. Dat citaat staat dan tussen aanhalingstekens.

Tabel 15. Haat ten aanzien van herkomst : uitdrukkingen

Thema's & Codes		N	%	%
Identificatie van de gehate groep		128		32,6 %
	Nationaliteit/Land	28		7,1 %
	Specifieke nationaliteit	25	6,4 %	
	« België haten »	3	0,8 %	
	Origine/Ras	59		15,0 %
	« Vreemdelingen »	11	2,8 %	
	« Ras »	7	1,8 %	
	« Arabier »	25	6,4 %	
	« Neger, negerin, negro »	14	3,6 %	
	« Roma »	2	0,5 %	
	Kleur	20		5,1 %
	« Zwart »	14	3,6 %	
	« Blank »	4	1,0 %	
	« Geel »	2	0,5 %	
	Godsdienst	21		5,3 %
	« Moslim, moslima »	15	3,8 %	
	« Jood/joodse »	6	1,5 %	
Eigenschappen toegedicht aan de gehate groep		164		41,7 %
	Properheid	83		21,2 %
	« Smerig »/« stront- »	80	20,4 %	
	« Stinken »	3	0,8 %	
	Ziekte/Waanzin/Abnormaliteit	1		0,2 %
	« Alcoholic »	1	0,2 %	
	Afwijking	39		9,9 %
	« Racist »	12	3,0 %	
	« Pedofiel »	5	1,3 %	
	« Dief »	5	1,3 %	
	« Terrorist »	12	3,0 %	
	« Allemaal dezelfde »	5	1,3 %	
	Menselijkheid/intelligentie ontkennen of afzwakken	41		10,4 %
	« Makaak »/ « Aap »	27	6,9 %	
	« Kakkerlak »/ « parasiet »	2	0,5 %	
	« Wilde »/« Primitief »	7	1,8 %	
	« Dommer dan wij »	5	1,3 %	
Relaties met de gehate groep		101		25,7 %
	Visies op de sociale reactie	11		2,8 %
	Verwijzen naar de genocide	7	1,8 %	
	Einde van de democratie	4	1,0 %	
	Visies op de arbeids- of hiërarchische relaties	29		7,4 %
	« Profiteur »	11	2,8 %	
	« Slaaf »	10	2,5 %	
	« Niet kunnen werken »	6	1,5 %	
	Voorkeurbedeling	2	0,5 %	

	Visies op de natie	61		15,5 %
	« Mijn land »/« Jouw land »	58	14,7 %	
	« Mijn nationaliteit »	3	0,8 %	
	Onbepaald	49	/	/

De uitdrukkingen van haat ten aanzien van de herkomst van een persoon beogen het verschil tussen de verdachte en het slachtoffer te markeren door de groep te identificeren waartoe het slachtoffer zou behoren. Ze verwijzen naar de (door de dader vermeende) nationaliteit van de persoon (« Marokkaan », « Paki » « Afrikaan »¹⁰ « Fransman », « Algerijn » « Chinees », « Turk », « Belg », « Tunesiër »), naar zijn (buitenlandse) afkomst, naar zijn « ras », zijn huidskleur of nog naar zijn godsdienst.

Wanneer het gaat om de geviseerde afkomst, verschijnen drie groepen van termen : de meest frequente groep omvat de termen « Arabier » of « *bougnoul*^e » ; de tweede « neger » ; de laatste, minder frequent, verwijst naar de « Roma ». De groep slachtoffers die beschreven worden als « Arabieren » of « zwarten » is het grootst. Ook de huidskleur (zwart, bruin, blank of geel) is een manier om de verbondenheid van het slachtoffer met de gehate groep te identificeren. Sommige uitspraken viseren specifiek de godsdienst waarmee de verdachte het slachtoffer associeert. We merken echter op dat enkel de Islam en de Joodse godsdienst worden gevisieerd. Op basis van de elementen uit het dossier is het echter niet mogelijk te onderscheiden of de haat het geloof viseert of eerder de afkomst.

In meer dan 41 % van de dossiers associeert de gebruikte uitdrukking de veronderstelde verbondenheid met een groep duidelijk met een negatieve eigenschap, die bij de dader de haat zou rechtvaardigen. In dit kader verwijst de meest voorkomende uitspraak naar een vermeend gebrek aan properheid (« vuil » of « stront »), maar men vindt ook verwijzingen naar ziekten (of waanzin), afwijkingen en een gebrek aan intelligentie. Andere groepen worden gekenmerkt als samengesteld uit « racisten », « pedofielen », « dieven », « terroristen » ; of ze worden niet specifiek gekenmerkt maar krijgen een negatieve connotatie zoals « allemaal dezelfde ». Het behoren tot een groep kan ook geassocieerd worden met een geringere intelligentie, en zelfs met een primitieve, minder menselijke aard (« aap », « makaak » of verschillende termen die verwijzen naar de jungle of een vermeende primitiviteit).

De uitdrukkingen die getuigen van haat ten aanzien van een bepaalde herkomst, geven ook het gevoel van dominantie van de verdachte weer omdat hij tot een andere groep behoort dan die van het slachtoffer (ideaal van dominantie van zijn groep over de andere¹¹, apologie van de genocide, sympathie voor het DAESH regime). Op het vlak van werksituatie of hiërarchische verhoudingen vindt men ook een associatie van het slachtoffer met een groep van « profiteurs » of omgekeerd « slavendrijvers ».

Na dit overzicht van de uitdrukkingen die gebruikt worden wanneer de herkomst gevisieerd wordt, gaan we nu over naar de fysieke handelingen, waarvan men veronderstelt dat ze concreet uitgevoerd werden en die in bepaalde dossiers vermeld zijn. We stellen echter vast dat weinig dossiers iets anders vermelden dan woorden en dat de vermelde daden weinig variëren¹².

¹⁰ Afrikaan is natuurlijk geen nationaliteit maar verwijst naar een heel continent. Wij vinden dat deze uitdrukking dezelfde idee vertaalt als die van de nauwkeurigere nationaliteiten.

¹¹ « Ik moet niet luisteren naar een zwarte », « Je bent een slaaf. Je kan niet werken zonder dat er iemand bij staat om te zeggen wat je moet doen », « Ik ben de baas in mijn thuis », « Ga terug naar je land » « dit is mijn land, vertrek ».

¹² We merken op dat we enkel de daden opnemen die werden voorgesteld als discriminerende gebaren. In punt II.C.3 zien we dat sommige woorden, daden en bedreigingen optreden bij incidenten. We spreken hier niet over die incidenten.

Tabel 15. Haat ten aanzien van herkomst : daden

Daden	N	%
Lichamelijk letsel	16	36,4 %
Uitsluiting	9	20,5 %
Vernieling	6	13,6 %
Spuwen	3	6,8 %
Zaken stelen	3	6,8 %
Intimidatie	2	4,5 %
Andere	5	1,4 %

Deze daden bestaan hoofdzakelijk uit het toebrengen van lichamelijke letsels van min of meer ernstige aard, gaande van het smijten van een glas wijn in het gezicht van het slachtoffer tot het bij de keel vasthouden van het slachtoffer gedurende meerdere minuten. In sommige dossiers is het geweld wederkerig wanneer er na haatuitspraken een vechtpartij uitbreekt.

In verschillende dossiers wordt vermeld dat het slachtoffer op grond van zijn vermeende afkomst buitengesloten of weggejaagd wordt van een plaats (geweigerde toegang tot een restaurant, bus, winkel, bar, lessen, nachtopvang of een tandarts kabinet¹³). 6 dossiers maken gewag van beschadigingen aan huizen of auto's : in de vorm van tekens, slogans of graffiti, die eventueel aangebracht worden in aanwezigheid van het slachtoffer en vergezeld worden van haatspraak.

In enkele dossiers zouden zaken gestolen zijn met de intentie om een persoon die men als buitenlander beschouwt, schade toe te brengen. Twee dossiers rapporteren feiten van intimidatie tussen ex-partners in het kader waarvan de ene de andere beschuldigt van « radicalisering ». We vermelden nog diverse daden zoals het verbranden van een Palestijnse vlag voor de school of gezagsmisbruik (in het geval van een Securail-agent).

Om dit overzicht van uitdrukkingsmodaliteiten van haat ten aanzien van de afkomst te vervolledigen, en zoals hierboven vermeld, hebben we eveneens een aparte categorie gecreëerd voor de haatuitdrukkingen door dreigementen te uiten.

¹³ Wij wijzen erop dat deze daden volgens de antidiscriminatiewetgeving niet (strafrechtelijk) strafbaar zijn maar wel tot een burgerrechtelijke zaak aanleiding kunnen geven.

Tabel 16. Haat ten aanzien van herkomst : dreigementen

Bedreigingen	N	%
Onbepaald	2	7,4 %
Dreigen het slachtoffer aan te vallen	11	40,7 %
Dreigen het slachtoffer te doden	11	40,7 %
Dreigen een groep te doden	3	7,4 %
De maatschappij bedreigen	1	3,7 %

In een relatief groot aantal dossiers houden de woorden van de verdachte een expliciet dreigement in om het slachtoffer aan te vallen. In enkele gevallen wordt verwezen naar het gebruik van wapens, sommige bedreigingen drukken zelfs de wens uit om het slachtoffer te doden. In twee dossiers zijn de bedreigingen niet bestemd voor één enkel slachtoffer, maar viseren ze een groep. Een verdachte stuurt zo bijvoorbeeld mails naar verschillende bestemmingen (waarvan politiezones) met als bijlage « *une autorisation d'agression et de maltraitance des bounouls arabes et musulmans* » qui invite « *tous les Belges à participer à « éradiquer cette sale race musulmane... »* ».

b. De modaliteiten van haat ten aanzien van de seksuele geaardheid

Wanneer de haat gericht is op de seksuele geaardheid van het slachtoffer, uit ze zich hoofdzakelijk in woorden, maar ook in daden. Wij bespreken eerst welke uitdrukkingen opgetekend werden, welke eigenschappen de slachtoffers toegedicht worden en naar welk beeld van de inter-groepsverhoudingen zij verwijzen.

Tabel 17. Haat ten aanzien van seksuele geaardheid: uitdrukkingen

Thema's & Codes		N	%	%
Identificatie van de gehate groep		24		28,2 %
	« Homo »	18		21,2 %
	« Genderverwarring »	6		7,0 %
Eigenschappen toegedicht aan de gehate groep		52		61,2 %
	Properheid	15		17,6 %
	« Smerig »	15	17,6 %	
	Ziekte/Waanzin/Abnormaliteiten	8		9,4 %
	« Ziek »	8	9,4 %	
	Afwijking	28		32,9 %
	« Pedofiel »	17	20,0 %	
	« Voorgestelde seksuele daad »	6	7,0 %	
	« Hoer »	4	4,7 %	
	Allemaal dezelfde	1	1,2 %	
	De menselijkheid/intelligentie ontkennen of afzwakken	1		1,2 %
	Niet menselijk	1	1,2 %	
Relaties met de gehate groep		9		10,6 %
	Visie op de maatschappelijke reactie	9		10,6 %
	Verboden	4	4,7 %	
	Uitroeien	3	3,5 %	
	« Beschaamd moeten zijn »	2	2,4 %	
Onbepaald		17	/	/

De haatspraak is meestal rechtstreeks gericht tegen de vermeende seksuele identiteit van het slachtoffer : « lesbisch », « homo », « gay » of « homoseksueel ». Andere beledigingen drukken twijfels uit over de genderidentiteit van de persoon omwille van zijn (vermeende) homoseksualiteit (« Janet », « watje » of « niet »). Hier worden de afwijkingen van genderstereotypen geïmagineerd (we komen hierop terug in het volgende deel).

Meer dan 61 % van de haatuitspraken bevatten een « verklaring » waarom de geïmagineerde seksuele identiteit een probleem is. Zo worden met de geïmagineerde seksuele identiteit de vuilheid van het slachtoffer (« smerig » en « stront »), ziekte of afwijkingen geassocieerd. De ziekten worden eerder genoemd omwille van hun besmettelijkheid (« Verrotte homo's met jullie fucking SOA's » of « jullie zijn besmettelijk »). De verwijzingen naar afwijkingen zijn eveneens talrijk (31,7 %), een groot aantal verdachten associeert homoseksualiteit met pedoseksualiteit. Andere beledigingen betreffen het seksueel register (« ik neuk jullie moeder » of « *sale homo, c'est mieux d'être à ma fenêtre que de se faire enculer* ») of ze ontkennen elke vorm van menselijkheid van het slachtoffer (« jullie zijn minder dan een beest »).

Via de gebruikte uitdrukkingen krijgen we eveneens toegang tot de meningen van de verdachten over de relaties tussen de groepen die zij definiëren en meer bepaald tot hun visie wat betreft een gepaste maatschappelijke reactie (bijvoorbeeld, de noodzaak om hen uit te roeien). Zulke visies zijn hier geïnspireerd

door een verbod, meestal van religieuze of culturele aard, van de homoseksualiteit of van ieder contact met homoseksuele personen. Zo verwijten drie mannen een persoon die op een bank zit : « Komaan oprotten! Homo's horen hier niet thuis ! IS¹⁴ hoort mensen zoals jullie op te kuisen ». Twee verslagen laten uitschijnen dat homoseksualiteit gezien wordt als een schande. In een ander dossier ontstaat een vechtpartij tussen een koppel jonge Marokkanen en een oudere Belg die zelf van Marokkaanse afkomst is. Het koppel zegt dat ze gevolgd, beledigd en dan aangevallen werden door de verdachte omwille van hun homoseksualiteit. De verdachte zou hebben gezegd: « *PD, putes occupées à se maquiller... vous n'avez pas honte de vous exhiber, vous n'avez trouvé que la Belgique pour vous réfugier, vous méritez d'être brûlés...* ».

In 18 dossiers drukken verscheidene (non verbale) handelingen de haat van de verdachten ten aanzien van de (vermeende) seksuele geaardheid van het slachtoffer uit. We noteren dat die 30,6 % van de dossiers vertegenwoordigen die discriminerende uitspraken op grond van de seksuele geaardheid bevatten ; dit is een hoger percentage dan die welke focussen op afkomst (15,3 %) of gender (21,4 %).

Tabel 18. Haat ten aanzien van seksuele geaardheid : daden

De gebaren	N	%
Slagen	6	33,3 %
Spottend uitlachen	3	16,7 %
Uitsluiten	3	16,7 %
Beschadigingen aanbrengen	3	16,7 %
Spuwen	2	11,1 %
Zijn geslacht tonen	1	5,6 %

Een derde van de dossiers met een relaas dat toegespitst is op de seksuele geaardheid, vermeldt dus klappen, slagen of andere agressies. Deze slagen kunnen van min of meer ernstige aard zijn en naar verschillende contexten verwijzen. Een moeder maakt haar dochter uit voor « stomkop, dikke trut, teef en vuile lesbisch », pakt haar bij de schouders, rammelt haar dooreen en geeft haar verschillende klappen voordat ze haar buiten zet. In andere dossiers, vooral bij burenruzies, is er meer sprake van spot of intimidatie. Drie dossiers worden gekenmerkt door de getuigenis van slachtoffers die zich beklagen over uitsluiting uit een lokaal (meer bepaald een bar) omwille van hun homoseksualiteit. In drie andere dossiers gaat het over beschadigingen van goederen en in twee andere over spuwen. Een laatste – bijzonder - gebaar moet tenslotte in verband gebracht worden met de talrijke seksueel getinte beledigingen in het kader van homofobie : het tonen van zijn geslacht.

Als aanvulling op wat opgemerkt werd in verband met het relatieve belang van de daden die vermoedelijk op grond van de seksuele geaardheid gepleegd werden en om dit overzicht van de modaliteiten van haatuitdrukking op grond van de seksuele geaardheid af te ronden, wordt in 12 dossiers ook gewag gemaakt van bedreigingen van het slachtoffer, of het er nu om gaat het slachtoffer aan te vallen of het te doden.

¹⁴ Er wordt hier gerefereerd aan Islamitische Staat.

Tabel 19. Discriminatie op grond van seksuele geaardheid : dreigementen

Bedreigingen	n	%
Dreigen aan te vallen	6	50,0 %
Dreigen te doden	5	41,7 %
Dreigen te informeren	1	8,3 %

In 12 dossiers wordt in het relaas een dreigement van het slachtoffer vermeld : dreigementen om aan te vallen of ronduit doodsbedreigingen¹⁵. Tot slot wensen we een conflict aan te halen tussen een eigenaar en een huurder over de betaling van de huur : de eigenaar dreigt zijn huurder van Iraakse afkomst diens familie (in Irak) op de hoogte te brengen van zijn homoseksualiteit als hij de huur niet betaalt.

c. De modaliteiten van haat ten aanzien van het gender

Onder dit thema hebben we als « voorwerp » van haat zowel de seksistische uitlatingen als de uitspraken gericht tot transgender personen opgenomen.

Tabel 20. Haat ten aanzien van gender : uitdrukkingen

Thema's & Codes	N	%
Identificatie van de gehate groep	7	23,3 %
«Vrouw»	1	3,3 %
« Geslachtsverwarring »	6	20,0 %
Eigenschappen toegedicht aan de gehate groep	7	23,3 %
Properheid		
« Smerig »	2	6,7 %
Ziekte/Waanzin/Abnormaliteit		
« Gek »	1	3,3 %
Afwijking		
« Teef »	2	6,7 %
De menselijkheid/intelligentie ontkennen of afzwakken		
« Onnozele »	2	6,7 %
Relaties met de gehate groep	16	53,3 %
Visies op de werkrelaties of hiërarchische verhoudingen		
Seksuele diensten voorstellen	12	40,0 %
Ten dienste moeten staan	4	13,3 %

¹⁵ Het gaat in dit geval om een groep van vermoedelijk christelijke fundamentalisten die een jong meisje bedreigen. De groep zou haar afranselen en dreigt haar te vermoorden. Het meisje weigert enige informatie te delen dat tot de identificatie van de daders kan leiden.

Op het vlak van de gebruikte uitdrukkingen gaat het soms eenvoudigweg om een verwijzing naar het gender (« Jij, jij, vrouw ! ») of naar een geslachtsvermenging (« Janet » en « dat is juist ne vent »). We hebben dit al gezien in het vorig punt : de personen die het voorwerp zijn van zulke uitspraken, zijn dat omdat zij niet beantwoorden aan het genderstereotype, ofwel omwille van hun (vermeende) seksuele geaardheid, hun kledij of nog omwille van bepaalde gedragingen die niet als verenigbaar met deze stereotypen beschouwd worden.

De analyse van de in de dossiers geïdentificeerde uitdrukkingen maakte het mogelijk de voorwerpen van haat ten aanzien van de (door de verdachte vermeende) seksuele geaardheid en het gender te groeperen. De analyse van de eigenschappen die aan de gehate groep toegekend worden en vooral de voorgestelde modaliteiten van de sociale reactie ten opzichte van elk van die twee voorwerpen, benadrukken dat er verschillen bestaan. Op het niveau van de visie op de relaties tussen groepen komen de verwijzingen naar een bepaalde (seksuele) dominantie ten opzichte van de vrouwen herhaaldelijk voor in de dossiers. We hebben alle verwijzingen naar de vrouw als « hoer » opgeteld. Soms zijn de beledigingen origineler en getuigen ze van die seksuele dominantie, zoals de woorden van een dakloze aan een voorbijgangster : « *Tu es bonne, tu ne t'imagines pas la force que j'ai, j'ai les phéromones en braque, je n'ai pas joui depuis...* ». Naast het register seksuele dominantie, benadrukken een reeks beledigingen dat de slachtoffers ten dienste staan van de anderen die dus het recht hebben om hen opmerkingen te maken. We vermelden hier meer bepaald de situaties waarin mannen weigeren om de bevelen van vrouwelijke politiemensen op te volgen en hen antwoorden : « Ta gueule, tu n'as rien à me dire » of nog « ik ga mijn identiteitskaart niet afgeven aan een vrouw ».

We hebben opgemerkt dat, zelfs al ligt hun frequentie hoger dan die voor afkomst, en lager dan die voor seksuele geaardheid, er in de dossiers slechts weinig concrete fysieke handelingen genoemd worden die het gender viseren (21,4 %). Het gaat dan meestal om lichte fysieke agressie, zoals krabben, gebaren of nog de uitsluiting uit een etablissement.

Tenslotte werden slechts vier dreigementen met agressie teruggevonden. Het gaat om dreigementen om te stampen, de nek te breken, hem « de kelder te laten zien » en de persoon met zuur te besprenkelen.

Deze lange analyse van de inhoud van de feiten (uitspraken, handelingen, dreigementen) voor elk type voorwerp van haat (herkomst, seksuele geaardheid, gender) laat de talrijke vooroordelen doorschemeren die nog in onze maatschappij leven, het geweld ervan en het gevoel van uitsluiting dat ze bij de slachtoffers kunnen veroorzaken. Behalve de wettelijke vereisten om deze gedragingen te kunnen vervolgen, verduidelijkt dit overzicht vooral de meer sociale en maatschappelijke dan de interpersoonlijke dimensie van het probleem.

3. De omstandigheden van de haatfeiten

Na deze analyse die de profielen van de betrokken partijen en de gerapporteerde feiten verduidelijkt, behandelen we nu meer in detail de omstandigheden waarin de feiten zich voorgedaan hebben : kenden de partijen elkaar voor de feiten ? Gaat het om een conflict van lange duur of eerder om een incident ? Over welk type incident gaat het ? Op welke plaats/ in welke situatie hebben de feiten zich afgespeeld ?

In 2/3 van de dossiers « kenden » de protagonisten elkaar niet voor de feiten. De feiten hebben zich in de andere gevallen voorgedaan in het kader van een conflict van lange duur tussen de partijen (familiaal, professioneel, burenruzie,...).

Tabel 21. Het bestaan van een voorafgaande wederzijdse kennis van slachtoffer en verdachte

	N	%	Valid %
Voorafgaande wederzijdse kennis	132	35,6	37,9
Geen voorafgaande wederzijdse kennis	216	58,2	62,1
MISSING	23	6,2	/
TOTAAL	371	100,0	100,0

Wanneer de partijen elkaar niet kenden, spelen de feiten zich voornamelijk (zie tabel 23: 43,8 %) af in een context waarin zich een incident voordoet, dit betekent een woordenwisseling « om een andere reden » die –volgens de verklaringen in het dossier– geleidelijk degenereert in hatelijke woorden/handelingen/bedreigingen. Enkel 20,5 % van de feiten lijken zich voor te doen buiten elke voorafgaande interactie, op een direct discriminerende/hatelijke wijze.

Tabel 22. Voorkomen van de feiten t.o.v. de plaats en/of de aard van de relaties

	N	%
Tijdens een incident	162	43,8
Commercieel kader	53	32,7
Politie-interventie	28	17,3
Verkeer	25	15,4
Professioneel kader	17	10,5
Openbaar vervoer	16	9,9
School	10	6,2
Sport en vrijetijdsbesteding	6	3,7
Vechtpartij	5	3,1
Niet duidelijk	2	1,2
TOTAAL	162	100
Tijdens een conflict van lange duur	132	35,7
Buren	66	50
Privé-leven	29	21,9
Professioneel	22	16,7
Huur	15	11,4
TOTAAL		100
Geen voorafgaande interactie		20,5
Aangesproken op een openbare plaats	33	43,4
Openbare boodschap	30	39,5
Persoonlijke boodschap	9	11,8
Openbaar vervoer	3	4
Niet duidelijk	1	1,3
TOTAAL	76	100

De incidenten/woordenwisselingen die ervoor zorgen dat het conflict in hatelijke woorden/daden escaleert, kunnen zich voordoen in een « commercieel » kader. Het gaat dan om ruzies tussen klanten tijdens het spitsuur in een grootwarenhuis, om een klant die ontevreden is over een herstelling of nog om een gestresseerde patiënt aan het onthaal van een medisch cabinet. Het professioneel kader (incident tussen collega's of tussen een bediende en de verantwoordelijke) ligt aan de basis van 10,5 % van de incidenten. De commerciële, dienst- en werksituaties (bv. de context van poetspersoneel) vertegenwoordigen 60,5 % van de incidenten die geïdentificeerd werden in onze dossiers. We stellen eveneens vast dat een relatief hoog aantal dossiers (17,3 %) incidenten vermelden die zich voordeden tijdens een politionele controle of interpellatie. Hier is het meestal de politieagent zelf die klacht indient. Dit getuigt duidelijk van een reële spanning tijdens die interventies, maar het indienen van een klacht vergt waarschijnlijk minder inspanningen van een politieagent dan van de gewone burger. De vraag blijft bestaan hoeveel van die klachten resulteren in een vervolging door het parket. Vele conflicten duiken ook op in het kader van verkeersincidenten of in het openbaar vervoer (zowel tussen gebruikers als tussen gebruikers en chauffeurs). Het zijn woordenwisselingen tussen personen die in de bus tegen elkaar botsen omdat een voorrang niet gerespecteerd wordt of door een bruusk manoeuvre van de bus. 13 % van de conflicten doen zich voor op school, in een sportief of recreatief kader of ten gevolge van vechtpartijen tussen onbekenden op straat, zonder dat de reden ervan gespecificeerd is.

Bij de haatfeiten die zich voordoen in het kader van een conflict dat al lange tijd aanhoudt inventariseerden wij vier soorten problematische relaties : de conflicten tussen burens (50%), de familiale conflicten (22%), de professionele conflicten (16,%) en de conflicten tussen eigenaar en huurder (11%) . De conflicten tussen burens zijn vaak complexe situaties waarin de protagonisten herhaaldelijk tegen elkaar klacht ingediend hebben. Soms blijkt dat er burgerrechtelijke procedures ingezet of processen-verbaal opgesteld werden, zij het voor beschadigingen, slagen of kabaal,... De conflicten tussen eigenaar en huurder spelen zich eveneens vaak af in de marge van een burgerrechtelijke procedure over de betaling van de huur of de uitzetting van de huurders.

Uiteindelijk blijken 20,5 % van de feiten enkel door haat « gemotiveerd » te worden in de beschrijvingen van de processen-verbaal. Men beschrijft dan een totaal andere, als het ware « rauwere » sfeer. De dader is vaak onbekend, de feiten spelen zich af op een openbare plaats. Het gaat dan bijvoorbeeld over het interpelleren van een homoseksueel koppel door onbekenden of nog van een kind omdat het een t-shirt draagt waarop een Turkse vlag prijkt. In andere situaties spelen de feiten zich af zonder dat de andere fysiek aanwezig is, zelfs al wordt hij uitdrukkelijk gevisieerd: bijvoorbeeld door het aanbrengen van een graffiti met het symbool van het logo van een homoseksuele Turkse beweging op de scooter van een LGBTQi+ man. De openbare boodschappen (39,5 %) zijn niet bestemd voor iemand in het bijzonder. Het zijn tags of graffiti met discriminerende teksten of tekens, zoals een nazigroet tijdens een manifestatie, foto's van personen die het naziregime verheerlijken tijdens de Memorial van Mardasson of nog affiches voor een venster (met bijvoorbeeld volgende tekst: « Wie is bang voor de islam ? – Ik doodsbang » met daarnaast een afbeelding van het Lam Gods). Bij deze situaties zijn ook de situaties opgenomen waarin dronken personen op straat racistische taal uitslagen zonder zich tot iemand in het bijzonder te richten.

*

Door de feiten die men in een dossier vindt in een context te plaatsen krijgt men een bredere en vooral complexere kijk op een realiteit., De feiten zijn dan plots veel minder eenvoudig en rechtlijnig dan een tenlastelegging, de kwalificatie en beslissing laten vermoeden. .

Voordat we de modaliteiten van de gerechtelijke afhandeling van deze dossiers die uiteindelijk geseponeerd worden, grondiger bekijken, onthouden we al in het bijzonder dat :

- uiteindelijk hebben 2/3 van de onderzochte dossiers betrekking op haatspraak terwijl 1/3 betrekking heeft op haatmisdrijven. In die gevallen betreft de primaire tenlastelegging niet de antidiscriminatiwet maar een breed gamma van andere overtredingen.
- De slachtoffers en (meestal geïdentificeerde) verdachten zijn uiteraard de belangrijkste protagonisten, maar ze laten zich slechts zelden bijstaan door een advocaat of een organisatie.
- De feiten betreffen vooral woorden en in mindere mate daden of bedreigingen. Die uitdrukkingen viseren in het bijzonder de herkomst zoals de nationaliteit, de afkomst, de godsdienst. De haat ten opzichte van de seksuele geaardheid is ook goed vertegenwoordigd, voornamelijk ten opzichte van homoseksuele mannen. Meer in het algemeen, maar altijd zonder vooraf de resultaten van een onderzoek te beoordelen dat eveneens dossiers betreft waarin het parket de feiten vervolgt, bevestigen de onderzochte dossiers dat de personen die zich niet aanpassen aan de genderstereotypering, zich blootstellen aan verschillende uitingen van haat.

3. HET AFHANDELEN VAN HET OPSPORINGSONDERZOEK

Na de analyse van de tenlasteleggingen en kwalificaties en nadat we getracht hebben om de context van de gemelde feiten te verduidelijken, onderzoeken we in dit deel de elementen die betrekking hebben op het onderzoek. Al is het resultaat van het onderzoek evident gezien het voorwerp van onze studie (een seponering), dan houdt deze beslissing toch niet in dat er geen onderzoek geweest is. Het blijkt echter dat de gerechtelijke dossiers zeer zwijgzaam zijn over de motivatie om al dan niet bepaalde onderzoeksplichten uit te voeren. We hebben de magistraten dan ook hierover ondervraagd.

Voor deze analyse volgen we het chronologisch verloop van de politionele en gerechtelijke verwerking: van de melding van de feiten tot de vereiste acties, met bijzondere aandacht voor het Ambtshalve Politioneel Onderzoek (APO).

A. DE MELDING VAN DE HAATFEITEN

97 % van de feiten werden bij de lokale politie gemeld door particulieren. In enkele gevallen komt de melding rechtstreeks bij het parket toe via gespecialiseerde diensten zoals de Centrale directie van de bestrijding van de zware en georganiseerde criminaliteit (DJSOC of de *Federal Computer Crime Unit* - FCCU). De overheidsinstanties, zoals bijvoorbeeld een burgemeester, melden dit soort problemen meestal direct bij de lokale politie die een proces-verbaal opstelt. In de loop van onze studie werd de categorie « op vraag van een andere sectie van het parket » toegevoegd om de situaties te bespreken waarin het parket rechtstreeks geïnformeerd werd over de feiten, bijvoorbeeld door een andere sectie van het parket. Het vraagt dan aan de politie om een proces-verbaal op te stellen en een onderzoek in te stellen. Soms meldt

de politie bepaalde feiten ook op eigen initiatief. Dit gebeurt wanneer een politieagent het slachtoffer is, maar ook wanneer de politieagent getuige is van de feiten¹⁶.

Tabel 23. Initiatief tot aanhangig maken van de zaak bij het parket

	N	%	Valid %
Particulier via de lokale Politie	358	96,5	96,8
Overheid via de lokale Politie	1	0,3	0,3
Melding van UNIA	2	0,5	0,5
Federale Politie (DJSOC, FCCU,...)	5	1,3	1,4
Vraag van het parket	4	1,1	1,1
Totaal	370	99,7	100
Missing	1	0,3	
TOTAAL	371	100	

In het aanvankelijk proces-verbaal waarin de melding en eventueel een eerste reeks verhoren zijn opgenomen, deelt de politie ook de elementen mee die ze belangrijk acht om de feiten in een context te plaatsen. De politiemensen leveren zo bijvoorbeeld elementen over de dronkenschap van de verdachte of nog het aantal processen-verbaal dat opgesteld werd in het kader van een langdurig burencnflict. De politiemensen trachten soms informatie te verzamelen aangaande alle bestanddelen van het discriminerend aspect. Zij halen dan letterlijk de uitspraken van de verdachte aan waarvan ze getuige waren. Ze voegen soms opmerkingen toe over de houding van de verdachte tijdens het verhoor, bijvoorbeeld wanneer die in zijn verklaringen vaak verwijst naar de verschillen van nationaliteit. De politie spant zich in bepaalde gevallen ook in om elementen aangaande de openbaarheid van de uitspraken te onderzoeken. In andere processen-verbaal neemt de politie (opzettelijk) de protagonisten in de twee vakjes « slachtoffers » en « verdachten » op en duidt hiermee haar indruk aan dat de feiten gekenmerkt worden door een zekere wederkerigheid.

B. HET VOEREN VAN HET ONDERZOEK

Wij hebben ons toegelegd op het opsporingsonderzoek omdat we wensten na te gaan welke acties ondernomen werden, zowel op het niveau van de politie als van het parket. De COL 13/2013 beoogt o.a. « magistraten en politiemensen op het terrein in de opsporing en vervolging van deze misdrijven doeltreffender (te) oriënteren ». Daartoe legt de omzendbrief de regels voor de politie alsook voor het openbaar ministerie vast.

¹⁶ Bijvoorbeeld wanneer hij erbij was toen een dronken persoon kleurlingen beledigde of wanneer hij in het kader van een onderzoek inzake zwart werk ontdekt dat een sexwerkster enkel blanke klanten aanvaardt of nog wanneer hij posts op Facebook ontdekt naar aanleiding van een mail die een bezorgde persoon hem had toegestuurd.

De analyse van de dossiers toont aan dat bijna 70 % van de zaken het voorwerp waren van een ambtshalve politieel onderzoek (APO)¹⁷. De politie verhoort dan op eigen initiatief het slachtoffer, de verdachte en de getuigen en vraagt eventueel camerabeelden of *screenshots* op. Vervolgens wordt het APO dossier naar het parket gestuurd. Wanneer het onderzoek door de politie afgesloten wordt, is het dossier dat bij de magistraat aankomt, vollediger dan een klassiek aanvankelijk proces-verbaal omdat er al een aantal onderzoeken verricht werden op initiatief van de politie. Toch gebeurt het dat het APO vroeger afgesloten wordt, dit wil zeggen voordat alle onderzoeken zijn verricht. De maximum termijn om de zaak door te geven aan het parket bedraagt immers vier maanden.

In de onderzochte gerechtelijke dossiers werd veel onderzoek gerealiseerd via APO. We hebben echter niet systematisch de exacte redenen kunnen identificeren waarom de APO afgesloten werden. Omdat de apostilles die de substituten aanbrengen, zich ook niet systematisch in de dossiers bevinden, konden we de bijkomende taken die het openbaar ministerie eventueel gevraagd had, niet identificeren.

De redenen om de APO te sluiten en, meer in het algemeen het beheer van dit soort onderzoeken, duiden erop dat de lokale politiezones er verschillende praktijken op na houden. Wij hebben deze kwestie tijdens de focusgroepen aan de magistraten voorgelegd. Die hebben uitgelegd dat bepaalde politiezones deze geschillen via de APO verwerken, maar dat andere zones deze procedure nooit gebruiken voor discriminatiefeiten. Deze verschillen tussen de praktijken liggen waarschijnlijk aan interne richtlijnen, binnen de verschillende gerechtelijke arrondissementen, of binnen de politiezones.

De leden van de Nederlandstalige focusgroep gaven te kennen dat ze globaal tevreden zijn over het APO omdat zij dan een dossier ontvangen dat reeds de verhoren van de verdachte, van het slachtoffer en eventueel van de getuige(n) omvat. Op grond van dat dossier kunnen ze dan beslissen welk gevolg eraan moet gegeven worden. Ze waren echter bezorgd over de verschillen die vastgesteld werden tussen de politiezones¹⁸.

De magistraten van de Franstalige focusgroep daarentegen gaven blijk van grote terughoudendheid wat die APO-procedure betreft. Ze wijzen meer bepaald op het tijdverlies: wanneer zij het onderzoek krijgen, is dit vaak onvolledig en ze vinden dat er door de termijn van 4 maanden kostbare tijd verloren gaat (voor de verhoren, het zoeken naar camerabeelden,...). Bovendien betreuren de referentiemagistraten dat de politie hen niet vaker contacteert zodat ze hen op de ontbrekende elementen in het dossier t.o.v. van deze ingewikkelde wetgeving kunnen wijzen en zo de noodzakelijke opsporingshandelingen kunnen vragen.

¹⁷ Sinds de omzendbrief COL 8/2005 van het College van Procureurs-generaal betreffende het ambtshalve politieel onderzoek (APO) kunnen de politiemensen (behalve in enkele uitzonderingen) beslissen om verhoren te houden en bijvoorbeeld camerabeelden op te vragen.

In 2015 werd de omzendbrief gedeeltelijk herzien. Er bestaan nu twee bijzondere vormen van het APO: « APO onbekende dader » en het « vereenvoudigde APO ». Voor die APO stuurt de politie eerder de lijsten van de notitienummers dan de dossiers naar het parket. Op grond van die lijst worden de dossiers dan geseponeerd. Het parket kan natuurlijk altijd vragen dat die zaken hem toegestuurd worden om ze op de klassieke manier te behandelen. In principe verbiedt de COL 13/2013 het APO in discriminatiezaken.

¹⁸ Zo verklaart een magistraat dat een politiezone beslist heeft de termijn voor een APO te verkorten tot 4 weken. Omdat dit een zeer korte periode is, is het meestal niet mogelijk het onderzoek af te ronden (meer bepaald op het vlak van de verhoren). De magistraat is daarom verplicht het dossier terug te sturen naar de zone met de vraag om het lopend onderzoek te vervolledigen.

C. DE OPSPORINGSHANDELINGEN

Tijdens de analyse van de dossiers waren we verrast over het aantal handelingen die tijdens de opsporing uitgevoerd worden. We hadden ons immers verwacht aan relatief magere dossiers, die slechts uit een proces-verbaal van de politie en een of ander verhoor zouden bestaan, dat alles gevolgd door een seponering en het motief ervoor. De analyse van de dossiers die ons ter beschikking gesteld werden, heeft snel aangetoond dat dit niet het geval was, er was vaak actief getracht informatie te verzamelen en de inhoud was dan ook complexer dan wat wij ons voorgesteld hadden.

De opsporing, de opsporingshandelingen en de reacties door politie en parket zijn het voorwerp van (een aanvankelijk en de navolgende) processen-verbaal. Zoals tabel 25 aantoont, kan men drie handelingen onderscheiden : het verhoor dat dient om de feiten vast te stellen; de handelingen die het objectiveren van de feiten beogen; en de handelingen die men kan opvatten als een vorm van reactie op de feiten.

Tabel 24. De door de politie en het parket ondernomen en/of uitgevoerde handelingen in de dossiers¹⁹

	N	% globaal
Verhoor	883	64,9 %
Onderzoek	322	23,7 %
Reacties	156	11,5 %
TOTAAL	1361	100,0 %

We komen nu terug op elke handelingscategorie en wat ze specifiek inhoudt in de geconsulteerde dossiers.

1. De verhoren met het oog op het vaststellen van feiten

De opsporing begint meestal met een reeks verhoren van : de slachtoffers, de verdachten en de getuigen.

¹⁹ Het eindtotaal komt niet overeen met het aantal onderzochte dossiers, maar wel met het totaal aantal handelingen dat geregistreerd werd in alle onderzochte dossiers. De teleenheid is dus niet meer het gerechtelijke dossier, maar wel de politionele of gerechtelijke actie die ondernomen en/of gerealiseerd werd in de 370 onderzochte (en volledige) dossiers.

Tabel 25. Overzicht van de verschillende verhoren

Soort verhoor	N	%
Slachtoffers	422	47,8 %
In het aanvankelijk PV	290	68,7 %
Na het aanvankelijk PV	129	30,6 %
Zonder resultaat	3	0,7 %
Verdachten	330	37,4%
In het aanvankelijk PV	72	21,8 %
Na het aanvankelijk PV	224	67,9 %
Zonder resultaat	34	10,3 %
Getuigen	131	14,8 %
In het aanvankelijk PV	49	37,4 %
Na het aanvankelijk PV	68	51,9 %
Zonder resultaat	14	10,7 %

Omdat het slachtoffer vaak zelf klacht indient, is het geen verrassing dat hij/zij in 2/3 van de dossiers onmiddellijk verhoord werd en dat dit verhoor in het aanvankelijk proces-verbaal opgenomen is. 31 % van de verhoren van slachtoffers worden echter *a posteriori* afgenomen. Dit gebeurde voornamelijk in zaken die niet door het slachtoffer zelf maar door getuigen gemeld werden of wanneer bijkomende slachtoffers zich aandienen of wanneer het slachtoffer opnieuw verhoord wordt (meer bepaald in het kader van een 'navraag van de huidige situatie'²⁰).

37,4 % van de in de dossiers ondernomen of uitgevoerde verhoren (N=224) betreffen verdachten. De dossiers waarin niet gepoogd wordt de verdachte(n) te verhoren, zijn schaars. De meerderheid van die verhoren (68 %) vinden plaats in het kader van een navolgend proces-verbaal en ongeveer 90 % van de pogingen om verdachten te verhoren, slagen. In geval dit niet lukt, vermelden de processen-verbaal meestal waarom: de verdachte heeft zich niet aangeboden na de convocatie, hij is oud en waarschijnlijk seniel of hij is ziek of dronken of te opgewonden,...

De pogingen om getuigen te verhoren, vertegenwoordigen ongeveer 15 % van het totaal. Minder dan 11 % blijven zonder resultaat.

Wat de inhoud aangaat, beschrijven de verhoren van de verdachten vaak een andere realiteit dan die van het slachtoffer. In het algemeen verdedigen de verdachten zich door de conflictsituatie tussen zichzelf en het slachtoffer te erkennen: er is een ruzie uitgebroken, de partijen hebben elkaar beledigd, maar er werden geen racistische of homofobe uitspraken gedaan, behalve dan als antwoord op de beledigingen van de andere partij of op een provocatie, of nog door een fout begrip van wat gezegd werd. Vaak beweren ze dat ze zich het voorval niet meer herinneren. Sommigen leggen de uitspraken uit als een moment van frustratie, woede, jaloezie of nog door de invloed van alcohol. Anderen verontschuldigen zich en betuigen spijt. Soms ondervraagt de politieagent de verdachte op het einde van het verhoor rechtstreeks over zijn eventuele discriminerende (racistische, homofobe of seksistische)houding. Maar de zeer grote meerderheid van de verdachten weigert dit etiket. Sommigen verklaren eenvoudigweg dat « ze zich niet als racistisch of

²⁰ We zullen deze actie/reactie hierna specifiek behandelen.

homofob zien »²¹. Sommigen beweren dat het enkel ging om racistische uitspraken « in het algemeen », zonder ook maar enige wil om een welbepaalde persoon te viseren of te kwetsen²². In andere dossiers, die in de minderheid zijn, geeft de verdachte echter zijn discriminerende uitspraken toe en verdedigt ze door zich te beroepen op de vrijheid van mening, van meningsuiting of van betoging²³.

In enkele gevallen (16 dossiers) verdedigen de verdachten zich tegen de beschuldigingen van een politieagent-slachtoffer. Ze verklaren dat ze gereageerd hebben op een controle of interventie van de politie die ze niet terecht, onbeleefd of discriminerend vonden.

Enkele keren verdedigen de verdachten zich door te zeggen dat het om een klacht van het slachtoffer gaat als reactie op een klacht of een gerechtelijke/juridische procedure die ingezet werd door de verdachte.

In een groot aantal gerechtelijke dossiers waarin geen getuigen zijn, laat de lezing van de verhoren niet toe een duidelijke voorstelling van de feiten te verkrijgen. In Antwerpen worden deze dossiers soms geklasseerd met bovenop de sepotcode de handgeschreven vermelding « *woord tegen woord* ».

Wij hebben vastgesteld dat tijdens het verhoor van de verdachten, soms geen vraag lijkt gesteld te zijn over de beschuldigingen van discriminatie. De nadruk ligt dan duidelijk op het conflict of op de andere inbreuken. De magistraten die wij raadpleegden in het kader van de focusgroepen, bevestigden die vaststelling. Zij betreuren dat de verhoren niet altijd opgebouwd worden met het oog op de vaststelling van inbreuken op de discriminatiewetgeving. Die is complex vooral wat de eisen aangaande openbaarheid en aanzetting betreft. De magistraten menen dat de politiemensen niet voldoende rekening houden met het canvas betreffende de vaststelling van de discriminatie.

2. De handelingen met het oog op het objectiveren van de feiten

De verhoren vormen het leeuwenaandeel van het onderzoek, maar bijna 24 % van de acties zijn opsporingshandelingen beslist door de politie (in het kader van een APO) of een magistraat die tot doel hebben de feiten te objectiveren.

²¹ Omdat ze werken met personen met diverse achtergronden, ze vaak naar Turkije of Spanje op reis gaan, ze in hun vriendenkring of familiekring diverse personen hebben, omdat hun partner een andere herkomst of nationaliteit heeft of omdat ze zich als vrijwilliger of professioneel inzetten voor de integratie van vluchtelingen. Twee verdachten lieten zich, om hun oprechtheid te bevestigen, begeleiden door een persoon uit hun omgeving die een andere afkomst had of homoseksueel was.

²² Zo vinden de verdachten van xenofobe uitspraken in de sociale media dat men niet alles wat daar gezegd wordt, serieus moet nemen. Ze vinden het leuk te provoceren, zich « bezig te houden » tijdens de blok of « om de frustraties door zijn lopende echtscheiding te vergeten », ze verklaren dat dat in dezelfde modus gebeurt als « *Candy Crush spelen* ».

²³ De verdachten geven zo, althans in zekere mate, toe dat ze een probleem hebben met personen van een andere afkomst, cultuur of seksuele geaardheid – of in elk geval als die personen te dicht bij hun privé leven komen, bijvoorbeeld door een relatie te hebben met hun kind of omdat ze hun buur zijn. Twee verdachten vinden dat er een « objectieve » grond is voor hun uitspraken en dat die bijgevolg niet discriminerend zijn ; bijvoorbeeld wanneer een verdachte meent dat Zwarten echt niet behoorlijk kunnen rijden. Een verdachte vermeldt dat hij een zelf uitgeroepen « *Jihadiwatcher* » is en dat zijn acties in de lijn van deze missie liggen. Twee anderen verklaren dat ze effectief een probleem hebben met de aanwezigheid van personen van buitenlandse afkomst : de ene zegt dat hij een « *rasechte Vlaams Belanger* » is, de andere die sinds 35 jaar in België leeft zonder verblijfsvergunning, houdt niet van « slechte vreemdelingen » die « een kleur » hebben.

Tabel 26. Overzicht van de verschillende onderzoeken met het oog op het objectiveren van de feiten

Acties binnen het onderzoek		N	%
Onderzoek identiteit verdachte		164	50,9 %
	Uitgevoerd	144	87,8 %
	Zonder resultaat	20	12,2 %
Opzoeken van beelden		59	18,3 %
	Uitgevoerd	35	59,3 %
	Zonder resultaat	24	40,7 %
Opzoeken getuige		44	13,7 %
	Uitgevoerd	39	88,6 %
	Zonder resultaat	5	11,4 %
Analyse van dragers		29	9,0 %
	Uitgevoerd	27	93,1 %
	Zonder resultaat	2	6,9 %
Burenonderzoek		16	5,0 %
	Uitgevoerd	12	75,0 %
	Zonder resultaat	4	25,0 %
Contact DJSOC		10	3,1 %

Een eerste belangrijke actie is uiteraard het identificeren van de verdachte wanneer de persoon die het voorval meldt, hierover geen aanwijzingen kan geven. In het algemeen hebben die opzoekingen succes (in 88% van de gevallen). Daartoe toont men het slachtoffer of de getuigen dossiers met foto's of een « tagotheek » als het om graffiti of tags gaat. Als de slachtoffers geen enkel element kunnen leveren waardoor men de verdachte kan identificeren, wordt het werk van de politie ingewikkeld. In geval van uitspraken in de sociale media kan de magistraat aan de DJSOC een onderzoek vragen om de dader te identificeren. Dit werk gebeurt soms op het niveau van de lokale politie die identiteiten en foto's in de sociale media kruist met gegevens uit de Algemene Nationale Gegevensbank (ANG).

Een tweede actie bestaat uit het identificeren van potentiële getuigen, bijvoorbeeld door middel van een burenonderzoek²⁴. Tijdens de focusgroepen hebben de magistraten de nood beklemtoond om over getuigenverklaringen te beschikken om de openbaarheid van de feiten vast te stellen. Ze vragen zich soms af of de politie niet systematischer de getuigen zou kunnen identificeren in het kader van hun APO. Op het ogenblik dat het dossier bij het parket toekomt, zijn meestal al vier maanden verlopen en het wordt dan ingewikkeld om de politie nog naar getuigen te laten zoeken.

Een derde actie die regelmatig ondernomen wordt, is het opzoeken van beeldmateriaal (18,3 % van de opzoekingen) en het analyseren van dragers (9 %) of nog het inschakelen van de DJSOC voor opzoekingen via internet (3,1 %). Voor de magistraten zijn beelden, een kopie van de berichten, geluidsopnames, ... –

²⁴ Meer bepaald in het kader van burencconflicten.

kortom « materiële » bewijzen— een hulpmiddel om de situatie te objectiveren en meer bepaald de vaak tegenstrijdige verklaringen van de verdachten en de slachtoffers uit te klaren.

Het opzoeken van beeldmateriaal brengt soms nieuwe feiten aan het licht (bijv. wanneer de RCCU²⁵ in het net nieuwe beelden vindt, de verdachten identificeert en onder mandaat de inhoud van hun GSM analyseert, wat zo leidt tot nieuwe identificaties en nieuwe verhoren). Maar vaker leidt het opzoeken van beelden naar niets bruikbaars (vaste camera's die niet aangesloten waren, die niets opgenomen hebben, waarvan de kwaliteit te zwak is om de verdachten te identificeren). De beelden laten ook niet toe het geluid op te nemen, wat uiteraard een probleem is in geval van haatspraak.

3. De reacties op de feiten

We hebben in sommige dossiers ook handelingen aangetroffen die volgens ons kunnen beschouwd worden als een soort reactie door politie of parket op het feit, ondanks de seponering van de zaak: verwijzing naar de wet, bemiddeling, navraag naar de huidige situatie, verwijzing naar de tuchtregeling, of nog een administratieve aanhouding of seining voor aanhouding.

Tabel 27. Overzicht van de reacties op de feiten

Reacties	N	%
Herinnering aan de wet (door politie of parket)	49	31,4 %
Navraag naar de huidige situatie bij het slachtoffer	39	25,0 %
Vrijheidsstraf	31	19,9 %
Seining voor aanhouding en verhoor	17	10,9 %
Bemiddeling lokaal/politie/andere	13	8,3 %
Verwijzing naar tuchtprocedures	7	4,5 %

De administratieve aanhoudingen en seiningen voor aanhouding en verhoor zijn twee categorieën van handelingen die vroeg in het onderzoek plaatsvinden. De administratieve aanhouding gebeurt op het ogenblik dat de eerste feiten vastgesteld worden, wanneer de politie intervenueert in een situatie en het opportuun vindt om een verdachte aan te houden. Dikwijls is het motief voor de vrijheidsstraf niet rechtstreeks en enkel gelinkt aan het discriminerend karakter van de inbreuk, maar ook aan de situatie die de politionele interventie zelf rechtvaardigt. Zo beslist de politie bijvoorbeeld om een individu dat zich verdacht gedraagt, te controleren, die laatste weigert of verzet zich tegen de controle, de politie beslist om hem aan te houden en de verdachte zegt dingen die als discriminerend beschouwd worden ten aanzien van de politieambtenaren, hetzij op grond van hun beroep, hun gender of nog hun vermeende afkomst. Een ander geval is de vrijheidsbeneming van een persoon die zich in staat van dronkenschap op de openbare weg bevindt en racistische of homofobe taal uitslaat. De beslissing tot het seinen van een verdachte voor aanhouding en verhoor komen van het parket en betreffen in het bijzonder en logischerwijs de situaties waarin de verdachte niet antwoordt op de convocatie van de politie en onvindbaar blijft. De magistraat

²⁵ Regional Computer Crime Unit.

vraagt dan dikwijls een seining met het oog op de aanhouding voor verhoor van de verdachte, waardoor de politie hem kan vastnemen zodra de gelegenheid zich voordoet, wat verschillenden tot jaren later kan zijn.

In de zaken waarin de verdachte een politieagent is, beslist de magistraat soms het dossier naar de dienst voor interne controle van de politie te sturen met het oog op een tuchtprocedure. In die situaties laat de magistraat het onderzoek over aan de politie. Hij vraagt geïnformeerd te worden over de gevolgen en neemt dan op grond daarvan zijn eindbeslissing (in het kader van onze selectie dossiers, een seponering).

In sommige dossiers wordt de herinnering aan de wet uitgevoerd door de politie, hetzij op eigen initiatief (bijv. tijdens een verhoor, n=26), hetzij op aanvraag van de parketmagistraat (n=10). Die verwijzing kan ook gedaan worden door de parketmagistraat (n=13)²⁶. Die drie soorten herinneringen aan de wet hebben wettelijk gezien niet hetzelfde statuut, maar ze tonen allen aan dat de politie en/of het parket de aandacht van de verdachte(n) gevestigd hebben op zijn/hun onaangepast en onaanvaardbaar gedrag.

Een bijzondere soort 'reactie' is de beslissing om navraag te doen naar de huidige situatie bij het slachtoffer. Dit wordt door de substituut gevraagd op het einde van sommige onderzoeken of na een bepaalde tijdspanne. Ze houdt in dat de politie telefonisch of via een convocatie opnieuw contact opneemt met het slachtoffer om de actuele toestand van de situatie te kennen. Indien die gekalmeerd is of de rust hersteld is en er geen nieuw element opduikt, zijn de magistraten geneigd om de zaak zonder gevolg te klasseren op grond van een « geregulariseerde situatie ».

De magistraten hebben ons tijdens de focusgroepen uitgelegd dat deze actie (navraag naar de huidige situatie) overwogen wordt wanneer de feiten zich afgespeeld hebben in het kader van frequente interacties tussen de protagonisten en wanneer de bestanddelen van de inbreuken op de discriminatiewetgeving niet voldoende bewezen zijn. Voordat het dossier bij gebrek aan bewijskrachtige elementen geseponneerd wordt, wensen ze het slachtoffer mee te delen dat ze « zich wel degelijk voor de feiten interesseren » en dat ze er de emotionele last van erkennen.

In totaal werden 23,8 % van de onderzochte dossiers geseponneerd na een verwijzing naar de wet of na een actualisering van de situatie bij het slachtoffer.

Tenslotte wordt het dossier in sommige gevallen verwezen naar een bemiddeling. We hebben een bemiddeling geregistreerd telkens wanneer in een dossier vermeld werd dat deze actie gevraagd en/of geprobeerd werd, of dit nu gebeurde door een politiedienst, een gemeentelijke dienst of een andere (sociale) dienst. Het gaat dus niet noodzakelijk om 'strafrechtelijke bemiddelingen' maar wel om doorverwijzingen naar verscheidene bemiddelingsvormen. Zo noteren de politiemensen soms dat zij een bemiddeling trachten op te zetten via de wijkagent of een eigen bemiddelingsdienst. In andere dossiers ziet men dat het dossier gemeld werd aan een lokale bemiddelingsdienst.

²⁶ Opmerking : het is niet altijd evident om er zich op grond van de beschikbare informatie in het dossier van te verzekeren dat de verwijzing naar de wet door de politie enkel op eigen initiatief uitgevoerd wordt zonder dat de parketmagistraat dit gevraagd of op een of andere manier gesuggereerd heeft. Het gaat om processen-verbaal waarin wij lezen dat de politieagent op het einde van het verhoor aan de verdachte een berisping gegeven heeft omdat die 'de ernst van de verwijten niet lijkt begrepen te hebben' of dat hij de verdachte heeft uitgelegd dat discriminatie in België niet toegelaten is.

We onthouden dat het melden van de feiten bijna systematisch via de politie verloopt, ofwel omdat ze ter plaatse geroepen wordt, ofwel omdat het slachtoffer zich naar het commissariaat begeeft. Na de registratie van die melding zijn het merendeel van de dossiers – 70 % – het voorwerp van een ambtshalve politieel onderzoek (APO). Volgens sommige geraadpleegde magistraten zorgt het APO voor bijkomende uitdagingen wat het naleven van de onderzoeksduur betreft en focust het niet voldoende op de vaststelling van de discriminatiefeiten. De eerste stap in een onderzoek is meestal het verhoor van de protagonisten (vooral de slachtoffers en de daders, in veel mindere mate de getuigen). Daarna concentreert het onderzoek zich op de vaststelling van de feiten en tracht die dikwijls te objectiveren door de identificatie van de dader maar ook door het opzoeken van beeldmateriaal. Er zijn echter weinig opsporingen en verhoren van getuigen, wat in deze materie die een zekere openbaarheid vereist, de beslissing tot seponering van het dossier kan beïnvloeden.

Al worden de onderzoeken niet afgesloten met een aanhangigmaking van het dossier bij een rechter, dan zien we toch dat zowel de politie als het parket in meer dan een dossier op 4 (of 101 dossiers van de 370) reageren door te herinneren aan de wet, de huidige situatie na te vragen bij het slachtoffer te contacteren of door een vorm van bemiddeling voor te stellen.

4. DE BESLISSING OM NIET TE VERVOLGEN

Voor dit laatste punt buigen we ons tenslotte over de beslissing om niet te vervolgen en trachten we een antwoord te vinden op de volgende vragen: Welke (referentie)magistraat neemt de beslissing? Welke zijn de motieven voor deze beslissing? Hoe wordt die beslissing aan de slachtoffers meegedeeld? Binnen welke termijn wordt ze genomen? Worden andere vormen van tussenkomst voorgesteld om het conflict te beheren?

A. DE MAGISTRATEN

Tijdens de analyse van de dossiers hebben we getracht om inlichtingen te verzamelen over de identiteit van de magistraat die de zaak seponereert. We wilden nagaan of deze variabele verband houdt met de aard van de beslissing. Het bleek echter al snel dat deze informatie niet altijd en vooral niet overal duidelijk vermeld was in het papieren dossier. Soms stond er alleen een parafering of een handtekening, wat ons niet toeliet de naam van de magistraat te achterhalen. We hebben echter kunnen vaststellen dat de beslissing soms genomen werd door een jurist van het parket. Tabel 29 hierna toont aan dat de informatie slechts in 50 % van de gevallen beschikbaar was en wanneer dit het geval was, de beslissingen in gelijke mate door de referentiemagistraat en door een andere parketmagistraat (of jurist) genomen worden.

Tabel 28. Informatie over de identiteit van de magistraat die het dossier seponereert

	N	%
Onbekend	179	48,2
Seponering door referentiemagistraat	99	26,7
Seponering niet door referentiemagistraat	93	25,1
TOTAAL	371	100

Dit resultaat heeft onze aandacht gevestigd op de organisatorische bijzonderheden van elk parket, meer bepaald wat betreft de verdeling van de dossiers. Het bleek dat niet alle zaken die de tenlasteleggingscode 56 dragen door de referentiemagistraat worden afgehandeld. De haatmisdrijven, waar de primaire tenlasteleggingscode de code van een misdrijf van gemeen recht is, worden zelfs erg zelden behandeld door de referentiemagistraat. Het toekennen van een discriminatiedossier aan de referentiemagistraat hangt niet alleen af van de interne organisationele richtlijnen van de Procureur des Konings, maar ook van de aandacht die het administratief parketsecretariaat besteedt aan de secundaire tenlastelegging (code 56) vermeld in het proces-verbaal alsook van de informele relatie tussen magistraten. De contacten tussen referentiemagistraten en magistraten van gemeen recht verlopen uiteraard minder vlot in de gerechtelijke arrondissementen die slechts over één referentiemagistraat beschikken voor alle afdelingen van het arrondissement.

De haatmisdrijven volgen dus meestal de weg die uitgetekend wordt door hun primaire tenlastelegging : ze gaan naar de magistraten van de secties voor gemeen recht. Soms gebeurt het echter dat het discriminatoir karakter van de inbreuk herkend wordt (door een parketjurist of door een magistraat van gemeen recht aan wie de zaak voorgelegd werd) en dat het dossier vervolgens overgedragen wordt aan de referentiemagistraat. Het komt ook voor dat de referentiemagistraat zelf aan zijn collega vraagt om het dossier over te dragen, meer bepaald wanneer de zaak in de media gebracht wordt.

Toen we de magistraten van de focusgroep overigens vragen stelden over een reeks dossiers die we in één arrondissement gevonden hadden en die bij de aankomst van het dossier onmiddellijk en zonder tussenkomst van een magistraat geseponereerd werden, antwoordden de magistraten, dat het hierbij misschien ging om seponeringen die de parketjuristen uitvoeren op grond van (zeer strikte) richtlijnen die opgesteld zijn door de Procureur des Konings. Hierbij zou het enkel gaan om haatmisdrijven (bijv. feit van gemeen recht zonder dader). Nochtans keurt de COL 13/2013 de seponering van haatmisdrijven zonder analyse door een magistraat af.

B. DE MOTIVATIE VAN EEN SEPONERING OF EEN HERORIËTERING

De motieven voor een seponering zijn verdeeld in twee grote categorieën : technische en opportuniteitsmotieven. De eerste groepeerde de gevallen waarin het niet mogelijk is om de zaak te vervolgen omwille van wettelijke redenen: er is geen dader, de bestanddelen van de inbreuk zijn niet

volledig, enz. De tweede categorie²⁷ is meer vatbaar voor interpretatie en groepeerde de situaties waarin de magistraat het niet opportuun vindt om te vervolgen, bijvoorbeeld omdat de gevolgen van een strafvervolgning niet in verhouding zouden staan tot de maatschappelijke verstoring die een proces zou veroorzaken, dat de situatie ondertussen geregulariseerd is of nog dat het parket andere prioriteiten heeft. Elk motief voor een seponering kreeg een code die geregistreerd is in MaCH en op de papieren omslag van het dossier is geschreven. Deze codes zijn dezelfde in het hele land. Ook het model van de omslag is vrij uniform. Enkel het arrondissement Antwerpen gebruikt een ander model (zie de lijst hierna). Dit is duidelijker dan het meer voorkomende model omdat het de verschillende modaliteiten van 'pretoriaanse maatregelen' omschrijft (herinnering aan de wet per brief, door de politie, door een magistraat; actieve regularisatie na tussenkomst van het openbaar ministerie ; vorming/therapie/(psycho)sociale opvolging of "andere"). Op het gebruikelijke model staan enkel de vorming en de therapeutische ondersteuning vermeld.

²⁷ Ter herinnering, de COL 13/2013 verbiedt de seponering voor opportunitetsmotieven in 'discriminatie' zaken zonder minstens een herinnering aan de wet.

Foto van de fiche met keuzemogelijkheden voor de heroriëntering

<u>ANDERE RICHTINGGEVENDE BESLISSINGEN</u>	
☐	3.1 Verval van de strafvordering ten gevolge van het optreden of overeenkomstig de richtlijnen van het Openbaar Ministerie:
☐	3.1.1. Onmiddellijke inning ¹ (Rea: OI – MaCH: OI)
☐	3.1.2. (Voorstel tot) verval van strafvordering tegen betaling van een Geldsom (Rea: MS – MaCH: MS)
☐	3.1.3. Verwijzing naar de korpschef voor disciplinaire maatregelen – artikel 44 van de wet van 14 januari 1975 houdende het tuchtreglement van de Krijgsmacht (Rea: MILDIS – MaCH: DIM)
☐	3.1.4. (Voorstel tot) bemiddeling in strafzaken (Rea: SB – MaCH: SB)
☐	3.2 Andere richtingen
☐	3.2.1. Beschikking (Rea: TB – MaCH: TB)
☐	3.2.2. Seining van de dader (Rea: CSB – MaCH: CSB)
☒	3.2.3. Pretoriaanse probatie (o.a. herinnering aan de wet) (Rea: PRET – MaCH: PRE) REDEN:
	3.2.3.1. “herinnering aan de wet per brief” van toepassing indien deze herinnering per brief aan de verdachte wordt bezorgd,
	3.2.3.2. “herinnering aan de wet door de politie” indien men deze herinnering laat meedelen door de politie van zijn/haar woonplaats,
	3.2.3.3. “herinnering aan de wet door de magistraat” indien de verdachte wordt opgeroepen en de magistraat deze herinnering rechtstreeks meedeelt aan de verdachte (en daarvan proces-verbaal opstelt),
	3.2.3.4. “actieve regularisatie” indien de regularisatie geschied is na tussenkomst van het openbaar ministerie,
	3.2.3.5. “vorming/therapie/(psycho)sociale opvolging” indien de verdachte gevolg heeft gegeven aan een voorstel van het openbaar ministerie om buiten de toepassing van artikel 216ter SV een vorming/therapie/psychosociale opvolging te volbrengen,
	3.2.3.6. “andere” : indien de verdachte een ander voorstel uitgaande van het openbaar ministerie om enig gevolg te geven aan een zaak heeft nageleefd.
☐	3.2.4. Overmaken van de zaak aan de ambtenaar belast met het opleggen van een administratieve geldboete (Rea: ADGLD – MaCH: ADM) REDEN:
☐	3.2.5. Afhandeling via gasboete
☐	3.2.6. Herstelbemiddeling geslaagd
¹ De ter plaatse geïnde geldsom stemt overeen met de voorgeschreven schaal die van toepassing is op de minnelijke schikkingen (COL 10/2001) en de magistraat is van oordeel dat het betaalde bedrag voldoende is in de gehele context van het dossier.	
Antwerpen,	

Tabel 29. De motieven voor een seponering, per categorie²⁸

Categorieën/motieven	N	% per categorie	% algemeen
Beslissing om te seponeren	342		93,40 %
<i>Technische motieven</i>	232	100,0 %	63,30 %
Geen misdrijf	37	16,0 %	10,10 %
Onvoldoende bewijzen	156	67,2 %	42,60 %
Overlijden van de dader	1	0,4 %	0,30 %
Kracht van gewijsde (met inbegrip van opsorping	2	0,9 %	0,50 %
Dader(s) onbekend	34	14,7 %	9,30 %
Dader(s) onbekend + Onvoldoende bewijzen	2	0,9 %	0,50 %
<i>Opportunitetsmotieven</i>	109	100 %	29,80 %
Motieven eigen aan de aard van de feiten	24	21,8 %	6,60 %
Toestand geregulariseerd	16	14,6 %	4,40 %
Misdrijf van relationele aard	7	6,4 %	1,90 %
Nadeel gering	1	0,9 %	0,30 %
Motieven eigen aan de persoonlijkheid van de dader of het slachtoffer	51	46,4 %	13,90 %
Afwezigheid van voorgaanden	4	3,6 %	1,10 %
Toevallige feiten met oorzaak in specifieke omstandigheden	7	6,4 %	1,90 %
Wanverhouding gevolgen van strafvervolgning - maatschappelijke verstoring	38	34,6 %	10,40 %
Houding van het slachtoffer	2	1,8 %	0,50 %
Motieven die verband houden met het strafrechtelijk beleid	34	30,9 %	9,30 %
Te weinig recherche-capaciteit	13	11,8 %	3,60 %
Andere prioriteiten vervolgings- en opsporingsbeleid	17	15,5 %	4,60 %
Voorrang aan de tuchtrechtelijke afhandeling	4	3,6 %	1,10 %
Twee opportunitetsmotieven	1	0,9 %	0,30 %
Misdrijf van relationele aard + te weinig recherche-capaciteit	1	0,9 %	0,30 %
Dubbel motief : 1 technisch + 1 opportuniteit	1	100,0 %	0,30 %
Onvoldoende bewijzen + houding van het slachtoffer	1	100,0 %	0,30 %
Beslissingen tot heroriëntering	23	100,0 %	6,30 %
Seining van de dader (voorlopig sepot)	3	13,0 %	0,80 %
Vergoeding van het slachtoffer	2	8,7 %	0,50 %
Pretoriaanse probatie	16	69,6 %	4,40 %
Wanverhouding gevolgen + Pretoriaanse probatie	1	4,4 %	0,30 %
Seining van de dader + Pretoriaanse probatie	1	4,4 %	0,30 %
Totaal	365		99,70 %

63 % van de onderzochte dossiers werden geseponneerd wegens technische motieven; 30 % wegens opportunitetsmotieven en aan 6 % werd « een andere richting gegeven ».

Op technisch vlak is het meest voorkomende motief de ontoereikendheid van de bewijzen. In Antwerpen geeft de gedetailleerde lijst ons enkele bijkomende aanwijzingen. We vinden er bij de ontoereikende bewijzen vaak de handgeschreven vermelding “woord tegen woord”. Tijdens de focusgroepen hebben de magistraten van dit arrondissement aangeduid dat ze deze code gebruiken wanneer het hen helemaal niet duidelijk is of er wel enige problematische feiten plaatsvonden. De code “geen misdrijf” wordt verkozen wanneer de magistraten van mening zijn dat er een zeker bewijs van de belediging bestaat, maar dat de feiten niet wettelijk strafbaar zijn onder de discriminatiewetgeving omdat de openbare hoedanigheid ontbreekt.

Ondanks de richtlijnen van de COL 13/2013 stellen we dus vast dat bijna een derde van de onderzochte dossiers geseponeerd werden op grond van een opportuniteitsmotief. Bij deze dossiers zijn zowel dossiers met de code 56 als andere. De meest voorkomende opportuniteitsmotieven zijn eigen aan de persoonlijkheid van de dader of het slachtoffer en « de wanverhouding tussen de gevolgen van strafvervolgning en de maatschappelijke verstoring ». Van de 38 betrokken dossiers houden de helft verband met haatspraak. Het motief « strafrechtelijk beleid » dat in enkele gevallen gebruikt wordt, lijkt volledig tegengesteld te zijn aan de COL. De magistraten waren hierover zelf verbijsterd tijdens de focusgroepen.

Zijn die seponeringen voor opportuniteitsgronden vaker vergezeld van herinneringen aan de wet door het parket ? We kunnen deze vraag jammer genoeg niet beantwoorden. Al is er in 49 dossiers²⁹ een spoor van een herinnering aan de wet in brede zin, dan vinden we in de motieven voor een seponering, enkel 18 « PRET³⁰ » codes (15 dossiers in Antwerpen en 3 Brusselse dossiers).

De magistraten erkennen bovendien dat ze moeilijkheden hebben met de strikte toepassing van de voorschriften van de COL 13/2013 en vooral van de wet zelf, die zeer complex is. In de Nederlandstalige focusgroep zijn sommige magistraten gefrustreerd omdat ze niet kunnen optreden in situaties die ze als problematisch beschouwen, behalve dan verwijzen naar een bemiddelingsdienst. Deze piste wordt door de andere magistraten met een zeker enthousiasme onthaald : gelet op het sociaal moeras waarmee ze in deze materie geconfronteerd worden, vragen de magistraten zich af of de rigide aanpak van het recht wel in staat is om enig antwoord te bieden.

C. DE BENADEELDE PERSONEN EN HUN INFORMATIE

De informatie betreffende de verklaring van benadeelde persoon werd systematisch verzameld, ofwel op grond van de verklaring zelf wanneer die zich in het dossier bevond, ofwel van de vermelding dat een van de partijen zich benadeelde persoon wenst te stellen in het proces-verbaal van de politie of in andere documenten. Er moet gepreciseerd worden dat de benadeelde persoon niet altijd het rechtstreeks slachtoffer van het misdrijf is, het gaat soms om UNIA of om een getuige van de feiten.

²⁹ Zie hiervoor onder punt III. Ter herinnering, er zijn er waarschijnlijk meer maar we hebben geen aanduidingen in die zin gevonden.

³⁰ Voor « pretoriaanse probatie ».

Tabel 30. Verklaring van benadeelde persoon aanwezig in dossier

	N	%	Valid %
Ja	208	56,1	57
Nee	157	42,3	43
Totaal	365	98,4	100
MISSING	6	1,6	
TOTAAL	371	100	

Tabel 31 toont aan dat de meerderheid van de onderzochte dossiers (57 %) minstens één benadeelde persoon tellen. Het belang van deze verklaring is onder meer dat artikel 5bis van de voorafgaande titel van het Wetboek van strafvordering het parket oplegt om de benadeelde persoon in geval van seponering te informeren. Hierover vonden wij echter bijna geen informatie in de (papieren) dossiers. Na raadpleging van de magistraten blijkt dat het voor hen om een administratieve handeling gaat waarvan het secretariaat niet altijd een papieren kopie bewaart in het dossier. We stellen echter vast dat wanneer UNIA erbij betrokken is, deze brief vaker aanwezig is in de dossiers.

Tabel 31. De informatieve brief aan de benadeelde personen

	N	%	Valid %
Ja	44	11,9	12,1
Nee	164	44,2	45,1
Niet pertinent (geen benadeelde persoon)	156	42	42,9
Totaal	364	98,1	100
MISSING	7	1,9	
TOTAAL	371	100	

In het algemeen zijn de magistraten verontrust over het feit dat de slachtoffers de seponering niet (of verkeerd) begrijpen. Ze vinden dat iemand hen zou moeten oriënteren naar een dienst voor slachtofferhulp. De brief die het parket stuurt, biedt volgens hen geen enkele hulp of ondersteuning aan de slachtoffers.

D. DE TIJD TUSSEN HET OPSTELLEN VAN HET EERSTE DOCUMENT EN DE BESLISSING OM TE SEPONEREN

Er werden verschillende belangrijke data verzameld om het traject van het dossier in zijn politionele en gerechtelijke fasen te schetsen :

- De datum van het initieel document, dat is in de meeste gevallen de datum van het aanvankelijk proces-verbaal, en dus met de datum waarop de feiten gemeld en geregistreerd werden bij de politiediensten ;

- De datum van de zending naar het parket, dat is de datum waarop de politie het aanvankelijk proces-verbaal en eventueel het APO overmaakte aan het parket. Deze datum is veel minder betrouwbaar dan de eerste omdat heel wat gegevens ontbreken (35,6 %);
- De datum van de opening van het dossier bij het parket, dat is de datum waarop het proces-verbaal (en het APO) ontvangen en geregistreerd werden bij het parket en waarop het dossier geopend wordt. Deze data kennen een groot aantal ontbrekende waarden (24 %) ;
- Tenslotte, de datum van de seponering die in principe altijd op het dossier vermeld wordt (doch soms onleesbaar is).

Tabel 32. Aantal maanden tussen de datum van het initieel document en de datum van de seponering

	N	%
0 dagen tot 4 maand (inclusief)	190	53 %
Meer dan 4 maanden tot 12 maanden (inclusief)	130	36 %
Meer dan een jaar	38	11 %
Totaal	358	100 %
MISSING	13	3,5
TOTAAL	371	100

Gelet op de fragiliteit van de twee middelste data hebben we ervoor gekozen ons te concentreren op de eerste en laatste data om de gemiddelde doorlooptijd en de mediaan te berekenen.

Meer dan de helft van de dossiers worden geseponeerd vooraleer ze de drempel van 4 maanden bereikt hebben. Daartegenover staat dat 47 % van de dossiers pas geseponeerd na deze periode van 4 maand, soms zelfs meer dan een jaar na de melding van de feiten (in 11% van de zaken).

E. EEN ANDERE MANIER VAN REAGEREN ?

In de focusgroepen zijn de magistraten teruggekomen op hun frustraties. Zo vinden ze dat ze het sociaal probleem van discriminatie/haat onmogelijk kunnen oplossen. Enerzijds wijzen ze op de complexe wetgeving die specifieke elementen vereist. Vooral de openbaarheid en de aanzetting zijn elementen die vaak vervolging in de weg staan. Anderzijds hebben ze het over de mismatch van de juridisering voor een reeks feiten, zeker wanneer het gaat om meldingen van vooraf bestaande conflictueuze relaties of van uit de hand gelopen incidenten.

De gesprekken tonen aan dat de magistraten eerder naar andere mogelijkheden zoeken om conflicten op te lossen, of het nu gaat om bemiddeling door wijkagenten, door lokale bemiddelingsdiensten, door een ombudsman of nog door een specifieke vereniging (zoals SOS migranten, of nog bij de federatie van voetbalclubs). Anderen geven, indien mogelijk, de voorkeur aan de tuchtregeling of seponeren enkel nadat ze zich ervan vergewist hebben dat het conflict bedaad is (door het nagaan van de huidige situatie bij het slachtoffer).

We hebben ook het geval gehad van organisaties, waar feiten plaatsvinden, die op eigen initiatief beslissen om op te treden : zo besliste een school om een verdachte 3 dagen uit te sluiten ; een andere verbood een moeder die verdacht werd van racistische uitspraken, om directe contacten te hebben met de school ; en een beschermde werkplaats besliste om zowel de verdachte als het slachtoffer te ontslaan na een vechtpartij in de werkplaats. In verschillende andere dossiers treedt de organisatie eerder op tegen het slachtoffer dat klacht indient : in twee dossiers die zich voordoen in een schoolcontext, wordt het slachtoffer van school uitgesloten of uitgenodigd om van school te veranderen ; in een rusthuis wordt een verzorgster gevraagd niet meer te zorgen voor een patiënt wiens dochter zich racistisch uitliet ten aanzien van de verzorgster; en een politieagent die de xenofobe uitspraken en negatie van de Shoah door een collega aangeeft, wordt uit het team gesloten in afwachting van het onderzoek door de interne controle. Deze reacties kunnen onbegrijpelijk, zelfs verontrustend lijken, maar het gerechtelijk dossier voorziet niet over voldoende elementen om een dieper zicht te krijgen op deze beslissingen.

Soms trachten de partijen zelf een oplossing te vinden via de dialoog, soms verkiezen de slachtoffers zich af te schermen door de contacten met de verdachte te beperken. Als de feiten zich voordoen in de sociale netwerken zoals Facebook of WhatsApp, verklaren sommige slachtoffers dat ze de verdachte geblokkeerd hebben; een andere dreigt de opname van een discussie waarin discriminerende taal werd gesproken, op Facebook te publiceren. Sommige personen die betrokken zijn bij burenc conflicten, gaan een stap verder en verhuizen.

Het slachtoffer is niet de enige die een actievere rol kan spelen bij het regelen van de situatie. Ook de verdachte kan trachten de schade die hij berokkend heeft, te herstellen. Dit is vooral mogelijk wanneer de discriminerende uitspraken gematerialiseerd werden. Dat is bijvoorbeeld het geval wanneer de dader de problematische video van YouTube haalt of de problematische commentaar op een beoordelingssite wist of nog het verzoek aan niet-blanke mannen om zich te onthouden van een reactie op een sexzoekertjeswebsite verwijdert. Andere verdachten die niet over de mogelijkheid beschikken om hun kwetsende uitspraken teniet te doen, zeggen dat ze zich bij het slachtoffer verontschuldigd hebben. Een slachtoffer keerde overigens terug naar het commissariaat om de klacht in te trekken nadat de verdachte zijn verontschuldiging aangeboden had.

In dit deel hebben we de beslissing om te seponeren onderzocht. Deze beslissing wordt altijd genomen door een parketmagistraat, zelfs indien het niet altijd de referentiemagistraat is. De dossiers 56 (haatspraak) komen immers niet systematisch bij hem terecht, en dit is nog minder het geval voor haatmisdrijven.

De COL verbiedt de zonder gevolgstellingen voor opportuniteitsmotieven. Onze analyses tonen echter aan dat dit motief nog verder gebruikt werd (in 2017 werden 29,8 % van de dossiers in de onderzochte gerechtelijke afdelingen geseponneerd). Bij die dossiers zonder gevolgstelling voor opportuniteitsmotieven halen 10,4 % de overdreven gevolgen van een eventuele vervolging aan. Dit aantal roept vragen op³¹ ; 42,6 % van de motieven om niet te vervolgen, steunen op het technisch motief 'onvoldoende bewijzen'. Het gebruik van die code verwijst meer bepaald naar de voorwaarden van de bijzondere wetgeving inzake discriminatie, meer bepaald de eisen van openbaarheid en aanzetting, waarvan we weten dat de magistraten dit problematisch vinden.

³¹ Zelfs indien onze analyse aangetoond heeft dat de context soms een conflict van lange duur is waarvan men kan vrezen dat het degenereert in geval van vervolging.

Meer dan de helft van de slachtoffers (soms zelfs de daders) leggen een verklaring van benadeelde persoon af, maar de gerechtelijke dossiers leren ons niet veel over de opvolging van deze verklaring : de informatie over het resultaat van de zaak aan de benadeelde persoon is een administratieve procedure waarvan niet per se een kopie in het dossier bewaard wordt. We hebben echter sporen gevonden van verschillende andere manieren van conflictoplossing, zoals bemiddelingen door gespecialiseerde diensten of door politiemensen, conflictbeheer door direct betrokken organisaties of instellingen, of nog een dialoog tussen de partijen.

5. SAMENVATTING

Op het einde van dit verslag ontstaat er een genuanceerd beeld waardoor we de onderliggende redenen voor de beslissingen om te seponeren in de onderzochte discriminatiedossiers beginnen te begrijpen. In deze samenvatting komen we terug op de meest opvallende elementen en bespreken ze in het licht van de richtlijnen van de COL 13/2013.

De context van de gemelde feiten toont een veelzijdige problematiek aan. Er kwamen drie voorwerpen van haat naar voor: (1) de afkomst en de culturele en/of nationale en/of etnische herkomst (2) de seksuele geaardheid en (3) gender.

De analyse van de haatfeiten met betrekking tot de herkomst leveren een dubbel beeld op. Ze convergeren met de resultaten van een onderzoek in Frankrijk over de verwerking van zaken die verband houden met racisme (Keyhani en al., 2019, p. 138). We stellen immers ook vast dat de meeste slachtoffers (51 %) personen zijn met een Noord-Afrikaanse (Marokkaanse, Algerijnse) of Afrikaanse nationaliteit, afkomst of (gekleurd) uiterlijk. De oververtegenwoordiging van deze populaties bij de slachtoffers is echter veel lager (51 %) in onze dossiers dan in het deel geseponeerde dossiers van de Franse steekproef (84,5 %) (Keyhani en al., 2019). Deze vaststelling zou uitgediept moeten worden. We beschikken over weinig elementen wat de demografische samenstelling van de Franse regio's betreft die opgenomen werden in het onderzoek van Keyhani en al.: werden zij misschien met minder demografische diversiteit geconfronteerd ? Bijna de helft (49 %) van onze dossiers vertoont immers een indrukwekkende regenboog van haat. Die richt zich tot nagenoeg alle mogelijke herkomsten.

Het beeld van het typische slachtoffer is duidelijker afgetekend bij de haatfeiten met betrekking tot de seksuele geaardheid of gender. In die twee gevallen behoort de overgrote meerderheid van de slachtoffers tot twee groepen : de homoseksuele mannen en de vrouwen.

De haatuitingen die hun weg vonden naar de gerechtelijke dossier die we hier onderzocht hebben, doen zich meestal voor tijdens *face to face* interacties. We hebben slechts weinig dossiers gevonden die online haatboodschappen betreffen. Bovendien hebben weinig feiten haat als enig motief. Meestal doen de uitspraken of feiten zich voor in conflicten die al lang duren of naar aanleiding van een tamelijk banaal incident.

De bloemlezing van haatspraak en vooral de onderliggende beeldvorming die ze onthult, getuigen echter van een zorgwekkende maatschappelijke spanning.

Diezelfde context van de feiten bemoeilijkt de toepassing van het bestaand wettelijk kader, vooral als het doel van de melding van de feiten is het onderliggend probleem van het misdrijf te regelen. Tijdens de focusgroepen hebben de magistraten deze moeilijkheid bevestigd en zelfs blij gegeven van hun twijfels over de pertinentie van de gerechtelijke tussenkomst. Op technisch vlak wijzen ze op de complexiteit (zelfs onmogelijkheid) om de voorwaarden van die speciale wetgevingen toe te passen op een groot deel van de gemelde feiten. Vooral de vereiste van openbaarheid voor het misdrijf 'aanzetting tot discriminatie of haat', die inhoudt dat minstens één andere persoon moet aanwezig zijn op het ogenblik van de feiten, wringt in een deel van de geschetste contexten van de feiten.

De haatfeiten worden meestal bij de lokale politie gemeld. Die oordeelt als eerste over de aard van de feiten en registreert –indien zij de feiten als haat interpreteren- het haatmotief als primaire of secundaire tenlastelegging (gemeenrechtelijk feit gepleegd met een haatmotief). Deze keuze zal gevolgen hebben op de gerechtelijke verwerking. Voor twee derde van de geseponeerde gerechtelijke dossiers beoogt het ingezet opsporingsonderzoek vooral na te gaan of de bestanddelen van de primaire tenlastelegging « 56 » – haatspraak – aanwezig zijn. Voor een derde is het minder evident : het onderzoek tracht in eerste instantie de primaire tenlastelegging vast te stellen, die geen inbreuk is op de antidiscriminatiewetgeving, met haat als secundaire tenlastenlegging.

In het algemeen hebben we de indruk dat de voorschriften van de COL 13/2013 nageleefd worden bij het opstellen van de processen-verbaal alsook tijdens de opsporingshandelingen. Zo lijken in de meeste processen-verbaal de uitspraken letterlijk opgeschreven en worden de slachtoffers en de verdachten verhoord. Er worden duidelijk grote inspanningen geleverd om alle nuttige bewijzen te verzamelen en te verkrijgen : *print screens* van berichten, teksten, spraakopnames of nog camerabeelden. Als er getuigen geïdentificeerd worden (wat eerder zelden voorkomt), tracht de politie ze te verhoren.

Dankzij dit zicht op de modaliteiten en omstandigheden van de feiten alsook op de opsporingshandelingen, kunnen de motieven voor een seponering, soms vergezeld van herinnering aan de wet of een pretoriaanse probatie, beter gekaderd en geëvalueerd worden.

Die motieven zijn meestal van technische aard (66 %) hoofdzakelijk omwille van onvoldoende bewijzen of het ontbreken van een misdrijf. Zoals we hebben uitgelegd, komen deze twee codes uiteindelijk tot dezelfde vaststelling : de bestanddelen van een misdrijf zijn niet verenigd volgens de magistraat die met het dossier belast is.

In tegenstelling tot wat de COL voorschrijft, die de zonder gevolgstelling voor opportuniteitsmotieven (zonder minstens een herinnering aan de wet) verbiedt, moeten we echter vaststellen dat een derde van de beslissingen om te seponeren op dit motief gebaseerd zijn. De wanverhouding tussen de gevolgen van strafvervolgning en de veroorzaakte maatschappelijke verstoring wordt het meest ingeroepen. Dat verrassend resultaat vergt een bijkomende analyse. In Brussel ligt het percentage dossiers zonder gevolgstelling voor opportuniteitsmotieven bijzonder hoog (74 %) maar dit is hoofdzakelijk het resultaat van beslissingen van magistraten van gemeen recht (en niet van referentiemagistraten). Een hypothese zou natuurlijk kunnen zijn dat de magistraten van gemeen recht minder op de hoogte zijn van de voorschriften van de COL.

Bij de aangehaalde opportuniteitsmotieven vindt men eveneens « andere prioriteiten van het openbaar beleid » (15,5 %). Deze motivering roept evenveel vragen op als de voorgaande. Hier blijkt dat het soms gaat om strategische afwegingen: sommige feiten moeten gezien worden als persdelicten waarvoor de vervolging een aanhangigmaking voor het Assisenhof vereist.

Nog altijd bij de motieven van de zonder gevolgstellingen voor opportuniteitsmotieven vindt men (in 16 gevallen) het motief « geregulariseerde toestand ». Uit de analyse van de dossiers en vooral uit de gesprekken in de focusgroepen blijkt dat dit motief gebruikt werd wanneer de magistraat aan het slachtoffer wilde laten weten dat hij de ernst van de situatie erkende, maar dat de bestanddelen van het misdrijf ontbraken. Hij vraagt dan aan de politie om het slachtoffer opnieuw te verhoren opdat het zou begrijpen dat justitie deze situatie ernstig neemt, zelfs al kan er gerechtelijk niet opgetreden worden.. Dit direct contact met het slachtoffer een tijdje na de melding kan ook gezien worden als een « keerzijde » van de herinnering aan de wet, bedoeld om het slachtoffer te ondersteunen alhoewel de feiten niet vervolgd kunnen worden. In die zin lijkt de code een deel van de filosofie van de COL te respecteren die, op politieel niveau, ook de nadruk legt op de opvang van het slachtoffer, het belang om « de nodige aandacht besteden aan elke klacht en ze niet banaliseren ».

6 % van de dossiers lopen uit op een heroriëntering, waarvan 4 % naar de pretoriaanse probatie (bemiddeling door ombudsdiensten of door politiemensen, optreden van organisaties of instellingen, of nog dialoog tussen de partijen).

Deze constateringën alsook de twijfels van de magistraten tijdens de focusgroepen, stellen de vraag of het strafrechtelijk antwoord op haatfeiten aangepast is, vooral in bijzondere contexten zoals burenruzies. Kunnen die haatdragende uitdrukkingen, die waarschijnlijk vertalen wat de persoon vaak denkt die in stresssituaties vallen, beheerst worden door systematische sancties ? Een wetgevend arsenaal en een gerechtelijke reactie op de feiten zijn zeker nodig, maar het lijkt erop dat die niet ingezet kunnen worden om een maatschappelijk klimaat te beheren dat het kader van de incidenten die de overheden ter ore komen, ruimschoots overstijgt. Het is echter de vraag of een toenemende juridisering het mogelijk zou maken dit maatschappelijk probleem op een voor de slachtoffers bevredigende wijze te verhelpen en een beter samenleven tot stand te brengen.

In dat opzicht is een van de meest opvallende vaststellingen van dit onderzoek dat de magistraten zelf twijfelen aan de impact van hun beslissingen op deze geschillen en zelfs de pertinentie van hun interventie in vraag stellen. Daardoor rijst de vraag over het nut van de stappen die de professionelen (politie, parket) opgelegd worden, voor een impact die laag ingeschat wordt en dat in dossiers waaraan de gerechtelijke overheden overigens niet altijd voorrang wensen te geven. Maar wat misschien meer fundamenteel is, de discussie ging uiteindelijk over tot het invraagstellen van de maatschappelijke pertinentie van de juridisering. Deze problematiek zou volgens de deelnemers doeltreffender aangepakt kunnen worden via andere sectoren zoals het onderwijs en de sociaal-culturele ontwikkeling.

Dit verkennend onderzoek heeft zeker één en ander verduidelijkt wat betreft de mogelijke oriënteringen van de klachten voor discriminatie op het niveau van de parketten, maar ze opent vooral perspectieven voor nieuw onderzoek. Zo zou het interessant zijn om zich te buigen over het politiewerk dat het werk van de parketmagistraten in grote mate conditioneert. Het zou tevens pertinent zijn om de analyse van het werk van het openbaar ministerie aan te vullen, door het gebruik van de verschillende afhandelingsmogelijkheden die hen ter beschikking staan, te onderzoeken. We zouden zo kunnen overwegen om de trajecten, de inhoud en de afhandeling van de dossiers die het voorwerp zijn van vervolging, te bestuderen en het resultaat te vergelijken met dat van andere verwerkingsprocessen zoals de bemiddeling. Die verschillende pistes zouden het mogelijk maken beter te begrijpen wat het gerechtelijk apparaat werkelijk kan aanreiken inzake discriminatie.

Meer globaal gezien, kan men zich afvragen of het repressieve apparaat geschikt is wanneer het openbaar beleid tot doel heeft de voorstellingen en sociale praktijken die diep verankerd zijn in de mentaliteiten, te veranderen. Het kan wellicht helpen om in individuele gevallen een halt toe te roepen, een grens aan te

duiden die niet overschreden mag worden in de situaties die hen meegedeeld worden. Niets wijst er echter momenteel op dat het werkelijk doeltreffend is op het niveau van een maatschappij in haar geheel. Een doelstelling voor een toekomstig onderzoek zou kunnen zijn een bijdrage te leveren tot de analyse van de plaats van repressie binnen een geheel van veel bredere maatregelen teneinde een reële impact te genereren op de onderstroom in onze maatschappij.

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING	2
1. DE METHODOLOGISCHE AANPAK	3
A. De gerechtelijke dossiers	4
1. Keuze van de afdelingen	4
2. Identificatie van de dossiers	5
3. Verzameling van de gegevens	5
4. Analyse van de dossiers	7
B. De focusgroepen met de magistraten	7
2. DE GEGEVENS MET BETREKKING TOT DE FEITEN	7
A. De tenlasteleggingscodes	8
B. De kwalificaties vermeld in de aanvankelijke processen-verbaal	9
C. De context van de feiten	12
1. De betrokken partijen	14
2. De modaliteiten van de gerapporteerde feiten, per voorwerp van haat.	18
a. De modaliteiten van haat ten aanzien van de herkomst	19
b. De modaliteiten van haat ten aanzien van de seksuele geaardheid	23
c. De modaliteiten van haat ten aanzien van het gender	26
3. De omstandigheden van de haatfeiten	27
3. HET AFHANDELEN VAN HET OPSPORINGSONDERZOEK	30
A. De melding van de haatfeiten	30
B. Het voeren van het onderzoek	31
C. De opsporingshandelingen	33
1. De verhoren met het oog op het vaststellen van feiten	33
2. De handelingen met het oog op het objectiveren van de feiten	35
3. De reacties op de feiten	37
4. DE BESLISSING OM NIET TE VERVOLGEN	39
A. De magistraten	39
B. de motivatie van een seponering of een heroriëntering	40
C. De benadeelde personen en hun informatie	44

D.	De tijd tussen het opstellen van het eerste document en de beslissing om te seponeren	45
E.	Een andere manier van reageren ?	46
5.	SAMENVATTING	48
	INHOUDSOPGAVE	52
	TABELLEN EN AFBEELDINGEN	54

TABELLEN

Tabel 1. In perspectief geplaatste selectie van de onderzochte dossiers t.o.v. de notitienummers van de politie	6
Tabel 2. De taal van het gerechtelijk dossier	6
Tabel 3. De tenlasteleggingscode van de onderzochte dossiers	9
Tabel 4. De kwalificaties vermeld in de processen-verbaal, georganiseerd in categorieën	10
Tabel 5. Kwalitatieve verdeling van de dossiers volgens het voorwerp van de haat	13
Tabel 6. Het aantal slachtoffers vermeld per aanvankelijk proces-verbaal	14
Tabel 7. Het aantal verdachten vermeld in de aanvankelijke processen-verbaal	14
Tabel 8. Geviseerde persoon of algemene boodschap per voorwerp van haat	15
Tabel 9. De slachtoffers van haat ten aanzien van hun herkomst	16
Tabel 10. Slachtoffer van haat ten aanzien van de seksuele geaardheid	16
Tabel 11. Slachtoffer van haat per gender	17
Tabel 12. Tussenkomen van een advocaat in de zaak	17
Tabel 13. De manier waarop haat geuit wordt	18
Tabel 14. Haat ten aanzien van herkomst : modaliteiten van het bericht	19
Tabel 15. Haat ten aanzien van herkomst : uitdrukkingen	20
Tabel 16. Haat ten aanzien van herkomst : daden	22
Tabel 17. Haat ten aanzien van herkomst : dreigementen	23
Tabel 18. Haat ten aanzien van seksuele geaardheid: uitdrukkingen	24
Tabel 19. Haat ten aanzien van seksuele geaardheid : daden	25
Tabel 20. Discriminatie op grond van seksuele geaardheid : dreigementen	26
Tabel 21. Haat ten aanzien van gender : uitdrukkingen	26
Tabel 22. Het bestaan van een voorafgaande wederzijdse kennis van slachtoffer en verdachte	28
Tabel 23. Voorkomen van de feiten t.o.v. de plaats en/of de aard van de relaties	28
Tabel 24. Initiatief tot aanhangig maken van de zaak bij het parket	31
Tabel 25. De door de politie en het parket ondernomen en/of uitgevoerde handelingen in de dossiers	33
Tabel 26. Overzicht van de verschillende verhoren	34
Tabel 27. Overzicht van de verschillende onderzoeken met het oog op het objectiveren van de feiten	36
Tabel 28. Overzicht van de reacties op de feiten	37
Tabel 29. Informatie over de identiteit van de magistraat die het dossier seponereert	38
Tabel 30. De motieven voor een seponering, per categorie	43
Tabel 31. Verklaring van benadeelde persoon aanwezig in dossier	45
Tabel 32. De informatieve brief aan de benadeelde personen	45
Tabel 33. Aantal maanden tussen de datum van het initieel document en de datum van de seponering	46
	54

6. ACTUALISÉE EN JUILLET 2020 – GEACTUALISEERD IN JULI 2020

- N°43c VAN PRAET, S., TANGE, C. (PROM.), *Identifying and tackling problematic or abusive forms of police selectivity. An action research on the problematic practices and/or mechanisms of police selectivity in the police district of Schaerbeek-Evere-St-Josse (PolBruNo)*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Unia, PolBruno, Bruxelles/Brussel, juillet/juli 2020, 74 p.
- N°43b VAN PRAET, S., TANGE, C. (PROM.), *Identificeren en aanpakken van problemen of misbruiken bij politieselectiviteit. Een actiononderzoek naar problematische praktijken en mechanismes van politieselectiviteit in de politiezone Schaarbeek-Evere-Sint-Joost-ten-Node (PolBruNo)*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Unia, PolBruno, Bruxelles/Brussel, juillet/juli 2020, 80 p.
- N°43a VAN PRAET, S., TANGE, C. (PROM.), *Identifier et affronter des problèmes et abus dans la sélectivité policière. Une recherche-action sur les pratiques et/ou mécanismes problématiques de sélectivité policière au sein de la zone de police schaarbeek-Evere-St-Josse (PolBruNo)*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Unia, PolBruno, Bruxelles/Brussel, juillet/juli 2020, 79 p.
- N°42 DE BLANDER, R., ROBERT, L., MINCKE, C., MAES, E., MINE, B., *Etude de faisabilité d'un moniteur de la récidive / Haalbaarheidsstudie betreffende een recidivemonitor*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, Mai/Mei 2019, 44 p.
- N°41 VANNESTE, C., *La politique criminelle en matière de violences conjugales : une évaluation des pratiques judiciaires et de leurs effets en termes de récidive*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, Mai/Mei 2016, 131 p.
- VANNESTE, C., *Het strafrechtelijk beleid op het vlak van partnergeweld : een evaluatie van de rechtspraktijk en de gevolgen ervan inzake recidive*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, Mai/Mei 2016, 135 p.

- N°40 MAHIEU, V., RAVIER, I., VANNESTE, C., *Vers une image chiffrée de la délinquance enregistrée des jeunes en Région de Bruxelles-Capitale.*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, Juin 2015, 154 p.
- N°39 BURSSSENS, D., TANGE, C., MAES, E., *Op zoek naar determinanten van de toepassing en de duur van de voorlopige hechtenis. A la recherche de déterminants du recours à la détention préventive et de sa durée.*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, Juni/juin 2015, 103 p.
- N°38 MINE, B., ROBERT, L., *Recidive na een rechterlijke beslissing. Nationale cijfers op basis van het Centraal Strafrechtregister. La récidive après une décision judiciaire. Des chiffres nationaux sur la base du Casier judiciaire central.*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, Mai 2015, 62 p.
- N°37 RAVIER, I., *l'évolution des signalements de mineurs pour faits qualifiés infraction : quelles pistes de compréhension ?.*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, Mai 2015, 56 p.
- N°36 JONCKHEERE, A., *Le rôle et l'organisation des greffiers d'instruction.*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, Septembre 2014, 76 p.
- N°35 MAHIEU, V., LEMONNE, A. (dir.), VANNESTE, C. (dir.), *Projet de recherche portant sur le développement d'un outil d'aide à la décision en matière de violences entre partenaires. Projet réalisé dans le cadre d'une collaboration avec l'équipe de l'Institut Thomas More Kempen.*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, Avril 2014, 99 p.
- N°34 DACHY, A., BOLIVAR, D., LEMONNE, A. (dir.), VANNESTE, C. (dir.), *Implementing a better response to victims' needs. Handbook accomplished in the framework of the project « Restorative justice, Urban Security and Social Inclusion : a new European approach » JUST/2010/JPEN/1601. Financed by CRIMINAL JUSTICE Programme EU 2008-2010*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, 2012, 103 p.
- N°33 MINE, B., ROBERT, L., JONCKHEERE, A. (DIR.), MAES, E. (dir.), *Analyse des processus de travail de la Direction Gestion de la détention et des directions pénitentiaires locales dans le cadre de la formulation d'avis et de la prise de décisions en matière de modalités d'exécution des peines/Analyse van werkprocessen van de Directie Detentiebeheer en lokale gevangenisdirecties in het kader van de advies- en besluitvorming inzake bijzondere strafuitvoeringsmodaliteiten*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie,

- Direction Opérationnelle de Criminologie/Operationele Directie Criminologie, Bruxelles/Brussel, février/februari 2013, 370 p.
- N°32b GILBERT, E., MAHIEU, V., GOEDSEELS, E. (PROM.), RAVIER, I. (PROM.), *Onderzoek naar de beslissingen van jeugdrechters/jeugdrechtbanken in MOF-zaken*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Operationele Directie Criminologie, Onderzoeksrapport, Brussel, september 2012, 189 p.
- N°32a GILBERT, E., MAHIEU, V., GOEDSEELS, E. (DIR.), RAVIER, I. (DIR.), *Recherche relative aux décisions des juges/tribunaux de la jeunesse dans les affaires de faits qualifiés infractions*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie, Rapport final de recherche, Bruxelles, septembre 2012, 189 p.
- N°31 MAHIEU, V., VANDERSTRAETEN, B., LEMONNE, A. (dir.), *Evaluation du Forum national pour une politique en faveur des victimes/ Evaluatie van het Nationaal Forum voor Slachtofferbeleid. Rapport final/Eindrapport(bilingue)*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Operationele Directie Criminologie/Direction Opérationnelle de Criminologie, Brussel/Bruxelles, février/februari 2012, 220 p + annexes.
- N°30 ADELAIRE K., REYNAERT J.-F., NISEN L., *Recherche relative au système de rémunération de l'aide juridique de deuxième ligne*, MINCKE C., SHOENAERS F. (dir.), Centre de recherche et d'interventions sociologiques de l'Université de Liège / Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie, Bruxelles, septembre 2012, 156 p + annexes.
- N°29 JEUNIAUX, P., RENARD, B. (dir.), *Les dépenses en matière d'expertises génétiques dans le système pénal belge, de 2000 à 2010*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Rapport final de recherche, Bruxelles, janvier 2012, 185 p.
- N°28 JONCKHEERE, A., *La (mise en) liberté sous conditions : usages et durée d'une mesure alternative à la détention préventive (2005-2009). Note de recherche dans le cadre de l'exploitation scientifique de SIPAR, la base de données des maisons de justice*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie, Bruxelles, février 2012, 12p.
- N°27 ROBERT, L., MAES, E. (dir.), *Wederopsluiting na vrijlating uit de gevangenis*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Operationele Directie Criminologie, Brussel, 27 januari 2012, 151p. + bijl.
- N°26 DEVRESSE (dir.), M.-S., ROBERT, L., VANNESTE, C. (dir.), coll. HELLEMANS, A., *Onderzoek inzake de classificatie van en de vraag naar regimes binnen de strafinrichtingen/Recherche relative à la classification et à la question des régimes au sein des établissements pénitentiaires*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Operationele Directie Criminologie/Direction Opérationnelle de Criminologie, Brussel/Bruxelles, 2011, 276 p.
- N°25 MINE, B., VANNESTE, C. (dir.), *Recherche relative aux conditions de faisabilité d'une articulation des bases de données statistiques sous la forme d'un « Datawarehouse »*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie, Bruxelles, décembre 2011, 220 p.

- N°24b BURSENS, D., VANNESTE, C. (dir.), *La médiation pénale. Note de recherche dans le cadre de l'exploitation scientifique de SIPAR, la base de données des maisons de justice*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Direction Opérationnelle de Criminologie, Bruxelles, mai 2011, 38 p.
- N°24a BURSENS, D., VANNESTE, C. (dir.), *Bemiddeling in strafzaken. Onderzoeksnota in het kader van de wetenschappelijke exploitatie van SIPAR, databank van de justitiehuisen*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Operationele Directie Criminologie, Brussel, mei 2011, 38 p.
- N°23 DE MAN, C., MAES, E. (dir.), MINE, B., VAN BRAKEL, R., *Toepassingsmogelijkheden van het elektronisch toezicht in het kader van de voorlopige hechtenis – Possibilités d'application de la surveillance électronique dans le cadre de la détention préventive*, Eindrapport - Rapport final, Brussel/Bruxelles, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Operationele Directie Criminologie/Direction Opérationnelle de Criminologie, december/décembre 2009, 304 p. + bijlagen/annexes.
- N° 22 HEYLEN B., RAVIER I., SCHOFFELN J., VANNESTE C. (dir.), *Une recherche évaluative d'un centre fermé pour mineurs, le centre « De Grubbe » à Everberg/Evaluatieonderzoek van een gesloten instelling voor jongeren, centrum « De Grubbe » te Everberg*, Rapport final/Eindrapport, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie/Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Bruxelles/Brussel, 2009, 193 p.
- N° 21b JONCKHEERE A., VANNESTE C. (dir.), *Wetenschappelijke exploitatie van SIPAR, de databank van de justitiehuisen. Analyse van de gegevens betreffende het jaar 2006*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, februari 2009, 111 p.
- N° 21 JONCKHEERE A., VANNESTE C. (dir.), *Recherche relative à l'exploitation scientifique de SIPAR, la base de données des maisons de justice. Analyse de données relatives à l'année 2006*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Bruxelles, juillet 2008, 141 p.
- N° 20b GOEDSEELS E., DETRY I., VANNESTE C. (dir.), *Recherche relative à l'exploitation scientifique des données disponibles en matière de protection de la jeunesse et de délinquance juvénile, Premier rapport, Analyse du flux des affaires entrées au niveau des parquets de la jeunesse en 2005*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Bruxelles, juillet 2007, 112 p. + annexes.
- N° 20a GOODSEELS E., DETRY I., VANNESTE C. (dir.), *Onderzoek met betrekking tot de productie en wetenschappelijke exploitatie van cijfergegevens aangaande jeugddelinquentie en jeugdbescherming, Eerste onderzoeksrapport, Analyse van de instroom op de jeugdparquetten voor het jaar 2005*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, juli 2007, 116 p. + bijlagen.

- N° 19b LEMONNE A., VAN CAMP T., VANFRAECHEM I., VANNESTE C. (dir.), *Onderzoek met betrekking tot de evaluatie van de voorzieningen ten behoeve van slachtoffers van inbreuken*, Eindrapport, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, juli 2007, 356 p. + bijlagen.
- N° 19a LEMONNE A., VAN CAMP T., VANFRAECHEM I., VANNESTE C. (dir.), *Recherche relative à l'évaluation des dispositifs mis en place à l'égard des victimes d'infraction*, Rapport final, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Bruxelles, juillet 2007, 354 p. + annexes.
- N° 18 MAES E., i.s.m. het Directoraat-generaal Uitvoering van Straffen en Maatregelen (DELLENRE, S. en VAN DEN BERGH, W.), *Strafbedijfering en -uitvoering in België anno 2006. Analyse van de actuele praktijk en voorstelling van enkele alternatieve denkpistes*, Onderzoeksnota, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, 26 september 2006, 37 p. + bijlagen.
- N° 17 MAES E., *Proeve van werklasmeting van de toekomstige strafuitvoeringsrechtbanken. Een simulatie-oefening op basis van data in verband met de strafuitvoeringspraxis tijdens het jaar 2004*, Onderzoeksnota, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, 13 december 2005 (met aanvulling d.d. 19 mei 2006: tabel in bijlage), 10 p. + bijlagen.
- N° 16b JONCKHEERE A., VANNESTE C. (dir.), *Onderzoek met betrekking tot de wetenschappelijke exploitatie van het gegevensbestand betreffende de justitiehuzen – SIPAR*, Eerste rapport (vertaling uit het Frans), Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, december 2006, 83 p.
- N° 16a JONCKHEERE A., VANNESTE C. (dir.), *Recherche relative à l'exploitation scientifique des bases de données existantes au sein des Maisons de justice – SIPAR*, Premier rapport, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Bruxelles, décembre 2006, 77 p.
- N° 15b RENARD B., VANNESTE C. (dir.), *Het statuut van de deskundige in strafzaken*, Eindrapport, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, december 2005, (gedeeltelijke vertaling, april 2006), 86 p.
- N° 15a RENARD B., VANNESTE C. (dir.), *Le statut de l'expert en matière pénale*, Rapport final de recherche, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Bruxelles, décembre 2005, 405 p.
- N° 14 GOOSSENS F., MAES E., DELLENRE S., VANNESTE C. (dir.), *Projet de recherche relatif à l'introduction de la surveillance électronique comme peine autonome/Onderzoeksproject inzake de invoering van het elektronisch toezicht als autonome straf*, Rapport final de recherche/Eindrapport, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie/Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Bruxelles/Brussel, octobre/oktober 2005, 204 p. + bijlagen/annexes.

- N° 13 DAENINCK P., DELTENRE S., JONCKHEERE A., MAES E., VANNESTE C. (dir.), *Analyse des moyens juridiques susceptibles de réduire la détention préventive/Analyse van de juridische mogelijkheden om de toepassing van de voorlopige hechtenis te verminderen*, Rapport final de recherche/Eindrapport, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie/Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Bruxelles/Brussel, mars/maart 2005, 367 p.
- N° 12 RENARD B., DELTENRE S., *L'expertise en matière pénale – Phase 1: Cartographie des pratiques*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Rapport final de recherche, Bruxelles, juin 2003, 138 p. + annexes
- N° 11 DELTENRE S., MAES E., *Analyse statistique sur base de données de condamnations: plus-value et applications concrètes/Statistische analyse aan de hand van de veroordelingsgegevens: meerwaarde en praktijkvoorbeeld*, Notes de recherche/Onderzoeksnota's, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie/Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Bruxelles/Brussel, 2000-2002.
- N° 10 MAES E., [Studie van de evolutie van de gedetineerdenpopulatie volgens misdrijfcategorie \(1980-1998\)](#), Onderzoeksnota, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, september 2001, 15 p. + bijlagen.
- N° 9 DELTENRE S., MAES E., *Effectmeting van enkele mogelijke wetswijzigingen op het vlak van de voorlopige hechtenis/Simulations de l'impact de quelques modifications législatives en matière de détention préventive*, Onderzoeksnota's/Notes de recherche, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Brussel/Bruxelles, 2001.
- N° 8b VANNESTE C., *De beslissingen genomen door de parketmagistraten en de jeugdrechters ten aanzien van delinquenten minderjarigen*, Eindrapport (vertaling), Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Brussel, dec. 2001, 206 p. + bijlagen.
- N° 8a VANNESTE C., *Les décisions prises par les magistrats du parquet et les juges de la jeunesse à l'égard des mineurs délinquants*, Rapport final de recherche, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Bruxelles, juin 2001, 205 p. + annexes.
- N° 7 RENARD B., *L'usage du polygraphe en procédure pénale; analyse procédurale, Note d'étude – Partie III de l'avis pour le Ministre de la Justice et le Collège des Procureurs généraux sur l'usage du polygraphe en procédure pénale belge*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Bruxelles, septembre 2000, 59-80 p.
- N° 6 MAES E., DUPIRE V., TORO F., VANNESTE C. (dir.), *De V.I.-commissies in actie. Onderzoek naar de werking van de in het kader van de nieuwe V.I.-wetgeving (wetten van 5 en 18 maart 1998) opgerichte commissies voor de voorwaardelijke invrijheidstelling/Les commissions de libération conditionnelle en action. Recherche sur le fonctionnement des commissions de libération conditionnelle créées dans le cadre de la nouvelle réglementation sur la libération conditionnelle (lois des 5 et 18 mars 1998)*, Eindrapport/Rapport final de recherche, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie/Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, Brussel/Bruxelles, augustus/août 2000, 355 p. + bijlagen/annexes.

- N° 5 MORMONT, C. (DIR.), VANNESTE, C. (DIR.), TORO, F., MARSDEN, E., SNIJDERS, J., *Etude comparative dans les 15 pays de l'Union Européenne relative au statut et modalités de l'expertise des personnes présumées ou avérées abuseurs sexuels*, Rapport final de la recherche co-financée par la Commission Européenne et le Ministère de la Justice belge, Programme européen STOP, Université de Liège et Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie, octobre 1999, 192 p. + résumés en néerlandais (11 p.) et anglais (11 p).
- N° 4 RENARD B., VANDERBORGHT J., *Recherche Proactive, révélateur d'une approche nouvelle? Etude relative à la recherche proactive dans le cadre de la lutte contre la criminalité organisée Proactieve Recherche, exponent van een vernieuwde aanpak? Onderzoek naar de proactieve recherche in de strijd tegen de georganiseerde criminaliteit*, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie/Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, Rapport final de recherche/Eindrapport, Bruxelles/Brussel, septembre/september 1999, 386 p.
- N° 3 SNACKEN S. (dir.), DELTENRE S., RAES A., VANNESTE C., VERHAEGHE P., *Recherche qualitative sur l'application de la détention préventive et de la liberté sous conditions/Kwalitatief onderzoek naar de toepassing van de voorlopige hechtenis en de vrijheid onder voorwaarden*, Rapport final de recherche/Eindrapport, Institut National de Criminalistique et de Criminologie, Département de Criminologie/Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie/Vrije Universiteit Brussel, Bruxelles/Brussel, 1999, 244 p.
- N° 2 SNACKEN S. (dir.), DE BUCK K., D'HAENENS K., RAES A., VERHAEGHE P., *Onderzoek naar de toepassing van de voorlopige hechtenis en de vrijheid onder voorwaarden*, Eindrapport, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie/Vrije Universiteit Brussel, Brussel, 1997, 174 p.
- N° 1 DE BUCK K., D'HAENENS K., *Electronic Monitoring*, Studienota, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Hoofdafdeling Criminologie, 1996, 40 p.

Direction Opérationnelle de Criminologie
Operationele Directie Criminologie

TOUR DES FINANCES/FINANCIETOREN
7ème étage / 7de verd. – bte/bus 71

Bd du Jardin Botanique / Kruidtuinlaan 50
B-1000 Bruxelles/Brussel